

CIĘŻKI USZCZERBEK NA ZDROWIU ZE SKUTKIEM ŚMIERTELNYM — ART. 156 § 3 K.K. — W PRAKTYCE SĄDOWO-PROKURATORSKIEJ

1. WSTĘP

Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu zajmują w prawie karnym szczególne miejsce. Przyczyną tego jest ich ciężar gatunkowy w ogólnym obrazie przestępczości, w tym zwłaszcza społeczna doniosłość życia i zdrowia ludzkiego, którym to dobrom nadaje się najwyższą rangę w hierarchii dóbr chronionych prawem. Będąc centrum zainteresowania prawa karnego, przestępstwa te stały się podstawą wykształcenia i rozwoju wielu instytucji prawnokarnych, takich jak: obrona konieczna, zgoda pokrzywdzonego, błąd, usiłowanie, jak również podstawą różnicowania form winy, w tym także zamiaru ogólnego. W tej właśnie grupie przestępstw, przy występującej gradacji typów z uwagi na natężenie wywołanych działaniem sprawcy skutków dla zdrowia pokrzywdzonego, *dolus generalis* ułatwia rozstrzyganie odpowiedzialności karnej przez przypisanie sprawcy skutku powiązanego przyczynowo z jego zachowaniem. Dzieje się tak dlatego, że na odpowiedzialności karnej sprawcy ciąży w ocenie społecznej obiektywny charakter spowodowanego obrażenia.

Chroniąc życie i zdrowie człowieka, ustawodawca konstruuje niejednokrotnie mieszane typy przestępstw w płaszczyźnie ochrony obu tych dóbr, polegające na zamierzonym naruszeniu zdrowia, z którego wynika niezamierzona śmierć człowieka. W tego typu przestępstwach mieszanych skutek śmiertelny pełni funkcję następstwa kwalifikującego umyślny czyn wyjściowy sprawcy. W aktualnie obowiązującym Kodeksie karnym są to następujące typy przestępstw:

a) przeprowadzenie wbrew przepisom ustawy zabiegu przerwania ciąży, którego następstwem jest śmierć kobiety ciężarnej — art. 154 § 1 i 2 k.k.;

b) spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, którego następstwem jest śmierć człowieka — art. 156 § 3 k.k.;

c) branie udziału w bójkę lub pobiciu, których następstwem jest śmierć człowieka — art. 158 § 3 k.k.;

d) porzucenie — wbrew obowiązkowi troszczenia — osoby małoletniej do lat 15 lub nieporadnej, którego następstwem jest jej śmierć — art. 210 § 2 k.k.;

e) branie lub przetrzymywanie zakładnika — celem zmuszenia organu państwowego, samorządowego, instytucji, organizacji, osoby fizycznej lub prawnej do określonego zachowania — których następstwem jest śmierć człowieka — art. 252 § 2 k.k.;

f) grupa przestępstw przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu, bezpieczeństwu w komunikacji oraz przeciwko środowisku (art. 163 § 3 i 4, art. 165 § 3 i 4, art. 166 § 3, art. 173 § 3 i 4, art. 177 § 2 i art. 185 § 2 k.k.), których znamieniem kwalifikującym zarówno umyślne, jak i nieumyślne spowodowanie takiego niebezpieczeństwa bądź zanieczyszczenia środowiska, jest następstwo w postaci śmierci człowieka.

Na tle tych przestępstw ocena prawnokarna zaistniałego skutku śmiertelnego jako ich następstwa bądź też działania zamierzonego staje się najbardziej złożonym problemem praktyki ścigania w przestępstwie ciężkiego uszczerbku ze skutkiem śmiertelnym. Obiektywnie pewne są tu wyłącznie: nieokreślony zamiar sprawcy zadania ofierze cierpienie oraz spowodowany tym działaniem skutek na zdrowiu w postaci następstw enumeratywnie wyliczonych w art. 156 § 1 k.k., prowadzących do zejścia śmiertelnego. Rozgraniczenie w płaszczyźnie podmiotowej zabójstwa od ciężkiego uszczerbku ze skutkiem śmiertelnym, gdy znamy jedynie skutek i nieokreślony zamiar sprawcy, jest problemem zarówno trudnym, jak i ważkim społecznie. Ujawnia się tu bowiem sprzeczność między zasadą subiektywizmu a postulatami wynikającymi z funkcji ochronnej prawa karnego. Jego rozwiązaniu nie sprzyjały zmieniające się w kolejnych kodyfikacjach regulacje prawnokarne odpowiedzialności sprawcy za nieumyślny skutek śmiertelny wywołany umyślnym czynem wyjściowym przeciwko zdrowiu pokrzywdzonego. Prowadziły one bowiem do liberalizacji odpowiedzialności karnej i winy sprawcy oraz stopniowego ich ograniczania do zachowań wywołania najbardziej ciężkich obrażeń cielesnych.

Przytoczone względy legły u podstaw przeprowadzenia w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości badania aktowego spraw karnych o przestępstwo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu ze skutkiem śmiertelnym.

2. PRZEDMIOT I METODA BADANIA

Skoro przedmiotem opracowania jest praktyka ścigania karnego w sprawach o przestępstwo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu ze skutkiem śmiertelnym, to materiał badawczy stanowiły tu akta główne postępowania przygotowawczego i sądowego, w których postępowanie to zostało prawomocnie zakończone. Zgodnie z art. 25 § 1 pkt 2 k.p.k. sprawy o przestępstwo ciężkiego uszczerbku ze skutkiem śmiertelnym — art. 156 § 3 k.k. — należą do właściwości rzeczowej sądu okręgowego, przy czym do 1 lipca 2003 r. sąd ten był rzeczowo właściwy do rozpoznawania w I instancji także spraw o typ podstawowy ciężkiego uszczerbku z art. 156 § 1 k.k. W czasie obowiązywania Kodeksu karnego z 1997 r. w sądach okręgowych na terenie całego kraju zapadało w stosunku rocznym od 100 do 150 prawomocnych wyroków w sprawach o przestępstwo z art. 156 § 3 k.k. Stosowne dane w tym zakresie, dotyczące analizowanego typu przestępstwa oraz innych przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu, zamieszczono — w celu uzyskania niezbędnej przejrzystości — w odrębnej części opracowania.

Dobór materiału aktowego do prowadzonego badania można było przeprowadzić poprzez:

1) losowy dobór sądów okręgowych połączony z badaniem rozpoznanych w tych sądach spraw w całym okresie obowiązywania Kodeksu z 1997 r.;

2) badanie wszystkich spraw z terenu całego kraju prawomocnie zakończonych w określonym roku kalendarzowym.

Mając na uwadze znaczne zróżnicowanie miejscowe nasilenia badanego przestępstwa, co utrudniałoby losowy dobór spraw, oraz możliwość uzyskania informacji o praktyce ścigania z terenu całego kraju, a nie w wybranych losowo okręgach, zdecydowano się na metodę doboru spraw określoną w pkt 2. Badanie spraw rozstrzygniętych prawomocnie w konkretnym roku 2004 pozwoliło zaś na uzyskanie możliwie aktualnych informacji o danym typie przestępstwa i praktyce jego ścigania. Celem uzyskania interesującego nas materiału badawczego zwrócono się do prezesów wszystkich sądów okręgowych o nadesłanie prawomocnie zakończonych w 2004 r. spraw karnych o przestępstwo z art. 156 § 3 k.k. W wyniku tego uzyskano i poddano badaniom łącznie 98 spraw z następujących apelacji:

Białystok — 15,

Gdańsk — 5,

Katowice — 24,
Kraków — 7,
Lublin — 9,
Łódź — 14,
Poznań — 3,
Rzeszów — 2,
Szczecin — 5,
Warszawa — 5,
Wrocław — 9.

Liczba zbadanych spraw stanowiła 81% wszystkich prawomocnych rozstrzygnięć zapadłych w 2004 r., co zdaje się stanowić dostatecznie reprezentatywny materiał do podejmowania ocen o badanym zjawisku. Badane akta stanowiły z reguły sprawy wielotomowe. Łącznie uzyskano 279 tomów akt, średnia dla jednej sprawy wynosiła zaś 3 tomy.

Wyniki prowadzonego badania dokumentowano oddzielnie dla każdej sprawy w specjalnie opracowanych ankietach, zwracając uwagę na sprawność i dogłębność zarówno postępowania przygotowawczego, jak i sądowego. Zwracano tu zwłaszcza uwagę na uwarunkowania kryminologiczne tego typu przestępstwa, sytuacje i środowiska społeczne jego występowania, zachowania sprawcze prowadzące do wywołania ciężkiego uszczerbku na zdrowiu skutkującego zejściem śmiertelnym, spowodowane postacie ciężkiego uszczerbku, a także zasadność rozstrzygnięć merytorycznych podejmowanych w postępowaniach: przygotowawczym i sądowym.

3. STATYSTYCZNY OBRAZ ZAGROŻENIA PRZESTĘPCZOŚCIĄ PRZECIWKO ŻYCIU I ZDROWIU

Do prowadzenia badania określonego typu przestępstwa — w tym wypadku ciężkiego uszczerbku na zdrowiu ze skutkiem śmiertelnym — oraz praktyki jego ścigania niezbędne staje się posiadanie statystycznego rozeznania o nasileniu tego zjawiska wśród ogółu czynów zabronionych, wzajemnych proporcjach poszczególnych typów w strukturze przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu, jak również zachodzących wśród nich tendencji rozwojowych. Ten obraz badanego zjawiska społecznego w jego nasileniu, wzajemnych relacjach i tendencjach rozwojowych przestępczości przeciwko życiu i zdrowiu pozwala śledzić i re-

Tabela 1. Wskaźnik przestępczości przeciwko życiu i zdrowiu w stosunku do przestępczości ogółem

Rok	Przestępczość ogółem	Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu	Wskaźnik procentowy
1990	883 346	15 080	1,70
1991	886 095	19 480	2,19
1992	881 076	20 844	2,36
1993	852 507	25 037	2,93
1994	906 157	28 837	3,18
1995	947 941	30 635	3,23
1996	897 751	32 080	3,57
1997	992 373	34 604	3,48
1998	1 073 042	33 602	3,13
1999	1 121 545	31 653	2,82
2000	1 266 910	34 061	2,68
2001	1 390 089	32 662	2,34
2002	1 404 229	35 054	2,49
2003	1 446 643	33 327	2,30
2004	1 461 217	31 132	2,13
2005	1 379 962	29 795	2,15
2006	1 287 918	30 003	2,33
2007	1 152 993	30 107	2,61

lacionować statystyka policyjna przestępstw stwierdzonych, oparta na wynikach zakończonych postępowań przygotowawczych.

Dane statystyczne w tym zakresie, jakie zamieszczono poniżej, pozwalają na przyjęcie, iż najwyższy wzrost przestępczości odnotowano w 1990 r. i wyniósł on 61,94% w stosunku do roku poprzedniego. Od 1991 r. wzrost przestępczości ogółem nie był już tak gwałtowny, a jego dynamika za okres do końca 2007 r. wyniosła 130,5%. Nieco inne i zróżnicowane wskaźniki dynamiki przestępczości za okres lat 1990–2007 odnotowano w stosunku do ogólnej liczby przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu oraz poszczególnych jego typów, i tak:

- przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu ogółem — 199,64%,
- zabójstwa — 116,16%,

Tabela 2. Struktura przestępczości przeciwko życiu i zdrowiu (przestępstwa stwierdzone)

Rok	Zabójstwo art. 148 k.k.	Ciężki uszczerbek art. 156 k.k.	Naruszenie czynności narządu ciała art. 157 k.k.	Bójka i pobicie art. 158 i 159 k.k.	Razem
1990	730	892	9 523	3 935	15 080
1991	971	1 170	11 786	5 553	19 480
1992	989	1 100	12 695	6 060	20 844
1993	1 106	1 192	15 454	7 285	25 037
1994	1 160	1 293	17 161	9 223	28 837
1995	1 134	1 278	17 623	10 600	30 635
1996	1 134	1 266	18 105	11 575	32 080
1997	1 093	1 189	19 317	13 005	34 604
1998	1 072	1 107	18 389	13 034	33 602
1999	1 048	871	16 978	12 756	31 653
2000	1 269	851	17 578	14 363	34 061
2001	1 325	784	16 184	14 369	32 662
2002	1 188	727	16 048	14 194	35 054
2003	1 039	713	14 956	14 010	33 327
2004	980	767	15 047	14 338	31 132
2005	837	802	14 245	13 911	29 795
2006	816	754	14 167	14 266	30 003
2007	842	724	14 208	14 327	30 107

- ciężkie uszczerbki — 81,16%,
- naruszenie czynności narządu ciała — 149,19%,
- udział w bójce lub pobiciu — 364,09%.

W poszczególnych latach tego okresu dynamika ogólnej przestępczości przeciwko życiu i zdrowiu była wysoce zróżnicowana (wzrost od 7 do 20% w stosunku do roku poprzedniego), a nawet ujemna w niektórych latach (1998, 1999, 2001 i 2003–2005).

Ujemną dynamikę odnotowano zwłaszcza dla przestępstw zabójstwa od 2003 r., ciężkich uszczerbków na zdrowiu od 1999 r. oraz naruszenia czynności narządu ciała od 1998 r. Przestępstwa brania udziału w bójce lub pobiciu cechowała natomiast niezmiennie w całym tym okresie dynamika dodatnia.

Tabela 3. Wskaźnik przestępstw ciężkiego uszczerbku na zdrowiu w stosunku do ogólnej przestępczości przeciwko życiu i zdrowiu

Rok	Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu	Ciężki uszczerbek na zdrowiu art. 156 § 1–3 k.k.	Wskaźnik procentowy
1990	15 080	892	5,91
1991	19 480	1 170	6,00
1992	20 844	1 100	5,27
1993	25 037	1 192	4,76
1994	28 837	1 293	3,89
1995	30 635	1 278	4,17
1996	32 080	1 266	3,94
1997	34 604	1 189	3,43
1998	33 602	1 107	3,29
1999	31 653	871	2,75
2000	34 061	851	2,49
2001	32 662	784	2,40
2002	35 054	727	2,07
2003	33 327	713	2,13
2004	31 132	767	2,46
2005	29 795	802	2,69
2006	30 003	754	2,51
2007	30 107	724	2,40

Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu — jakkolwiek ważne społecznie — stanowią proporcjonalnie w stosunku do ogólnej przestępczości niezbyt liczną grupę czynów zabronionych. Ten proporcjonalny ich udział był najwyższy w latach 1994–1998 (3,13–3,57%), w pozostałym zaś okresie oscylował w granicach nieco powyżej 2%. Podobnie niezbyt wysoki i wykazujący stałą tendencję spadkową (z 6% do 2,6%), był proporcjonalny udział przestępstw ciężkiego uszczerbku w ogólnej liczbie przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu. Taką samą tendencję spadkową dało się zaobserwować w odniesieniu do skutku śmiertelnego jako następstwa ciężkiego uszczerbku. Ten proporcjonalny udział następstwa w postaci śmierci człowieka, wynoszący na początku lat dziewięćdziesią-

Tabela 4. Skutek śmiertelny w przestępstwach ciężkiego uszczerbku na zdrowiu

Rok	Ciężki uszczerbek na zdrowiu art. 156 § 1–3 k.k.	Skutek śmiertelny art. 156 § 3 k.k.	Wskaźnik procentowy
1990	892	263	29,48
1991	1 170	359	30,68
1992	1 100	296	26,90
1993	1 192	301	25,25
1994	1 293	292	22,58
1995	1 278	317	24,78
1996	1 266	298	23,53
1997	1 189	283	23,80
1998	1 107	264	23,84
1999	871	204	23,42
2000	851	187	21,46
2001	784	149	19,00
2002	727	150	20,06
2003	713	144	20,19
2004	767	133	17,34
2005	802	161	20,07
2006	754	150	19,89
2007	724	125	17,26

tych około 30%, systematycznie spadał i aktualnie oscyluje w granicach poniżej 20% ogólnej liczby przestępstw ciężkiego uszczerbku na zdrowiu. Siłą rzeczy podobna tendencja spadkowa musiała wystąpić w kategoriach statystycznych: osoby podejrzane i skazani za przestępstwa ciężkiego uszczerbku na zdrowiu ze skutkiem śmiertelnym.

Porównując liczby bezwzględne przestępstw zabójstwa i ciężkiego uszczerbku na zdrowiu ze skutkiem śmiertelnym w tych kategoriach statystycznych, a także ich wzajemne proporcje, można zauważyć dość interesujące tendencje. O ile w kategorii statystycznej „przestępstwa stwierdzone” ciężkie uszczerbki ze skutkiem śmiertelnym stanowią 14,9% ogólnej liczby zabójstw, o tyle w odniesieniu do osób skazanych wielkość ta znacznie wzrasta i wynosi niemal 20,0%. Natomiast wskaź-

Tabela 5. Przepęstwa zabójstwa i ciężkiego uszczerbku na zdrowiu za skutkiem śmiertelnym w latach 1999–2007

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
A. Przepęstwa stwierdzone									
art. 148 § 1 k.k.	867	961	1 016	901	773	748	672	646	701
art. 148 § 2–3 k.k.	163	297	306	284	263	230	161	168	143
art. 148 § 4 k.k.	18	11	3	3	3	2	4	2	4
art. 156 § 3 k.k.	204	187	149	150	144	133	161	150	125
B. Podejrzani									
art. 148 § 1 k.k.	783	881	966	863	697	710	649	626	693
art. 148 § 2–3 k.k.	159	298	305	340	315	258	208	166	150
art. 148 § 4 k.k.	15	7	3	3	3	2	4	2	2
art. 156 § 3 k.k.	132	141	121	119	112	110	132	117	93
C. Skazani									
art. 148 § 1 k.k.	487	409	414	428	416	557	434	380	
art. 148 § 2–3 k.k.	55	52	154	127	140	186	209	157	
art. 148 § 4 k.k.	19	19	10	17	16	8	14	8	
art. 156 § 3 k.k.	151	125	110	99	106	121	129	101	

nik procentowy skazań do liczby przepęstw stwierdzonych wynosi 55,3% dla przepęstw zabójstwa oraz 73,7% dla ciężkiego uszczerbku na zdrowiu ze skutkiem śmiertelnym. Te wyższe wskaźniki procentowe przepęstw ciężkiego uszczerbku ze skutkiem śmiertelnym uzasadniają podejrzenie, iż w postępowaniu sądowym, przy przedmiotowej tożsamości obu tych typów czynów zabronionych, prawnokarna ocena wniesionego oskarżenia jako przepęstwa zabójstwa ulega zmianie na rzecz ciężkiego uszczerbku i to jest głównym powodem stwierdzonych zmian statystycznych.

Na pytanie, czy i w jakim stopniu zmiany te są merytorycznie zasadne, może odpowiedzieć badanie aktowe spraw karnych o ten typ przepęstwa.

Powołane wyżej dane statystyczne przepęczości pochodzą:

- za okres lat 1990–2001 — z wydawnictw Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości *Atlas przepęczości w Polsce 2* (Warszawa 1999) i *Atlas przepęczości w Polsce 3* (Warszawa 2003),

Tabela 6. Zabójstwa i ciężkie uszczerbki za skutkiem śmiertelnym w kategoriach statystycznych: „przestępstwa stwierdzone”, „podejrzeni”, „skazani” w latach 1999–2007

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
A. Przestępstwa stwierdzone									
art. 148 § 1–4 k.k.	1 048	1 269	1 325	1 188	1 039	980	837	816	848
art. 156 § 3 k.k.	204	187	149	150	144	133	161	150	125
stosunek procentowy uszczerbków do zabójstw	19,4	14,7	11,2	12,6	13,8	13,5	19,2	18,4	14,7
B. Podejrzeni									
art. 148 § 1–4 k.k.	957	1 186	1 274	1 206	1 015	970	861	794	845
art. 156 § 3 k.k.	132	141	121	119	112	110	132	117	93
stosunek procentowy uszczerbków do zabójstw	13,7	11,8	9,4	9,8	11,0	11,3	15,3	14,7	11,0
C. Skazani									
art. 148 § 1–4 k.k.	561	470	578	572	572	751	662	545	
art. 156 § 3 k.k.	151	125	110	99	106	121	129	101	
stosunek procentowy uszczerbków do zabójstw	26,9	26,5	19,0	17,3	18,5	16,1	19,4	18,5	

Tabela 7. Wskaźniki procentowe skazań do przestępstw stwierdzonych

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
A. Zabójstwa									
przestępstwa stwierdzone	1 048	1 269	1 325	1 188	1 039	980	837	816	848
skazani	561	470	578	572	572	751	662	545	
stosunek procentowy skazań do przestępstw stwierdzonych	53,5	37,0	43,6	48,1	55,0	76,6	79,0	66,8	
B. Ciężki uszczerbek na zdrowiu ze skutkiem śmiertelnym									
przestępstwa stwierdzone	204	187	149	150	144	133	161	150	125
skazani	151	125	110	99	106	121	129	101	
stosunek procentowy skazań do przestępstw stwierdzonych	74,0	66,8	73,8	66,0	73,6	90,9	80,1	67,3	

Uwaga: Statystyka skazań 2007 r. — brak danych w statystyce Ministerstwa Sprawiedliwości.

- za okres lat 2002–2005 — z informacji Wydziału Statystyki Ministerstwa Sprawiedliwości.

4. UJĘCIA PRAWNE ZEJŚCIA ŚMIERTELNEGO JAKO NASTĘPSTWA PRZESTĘPSTW PRZECIWKO ZDROWIU W POLSKICH KODEKSACH KARNYCH

Kodeks karny z 1932 r. regulację odpowiedzialności karnej za skutek śmiertelny będący następstwem umyślnych działań przeciwko zdrowiu człowieka zawarł w art. 230 § 2 k.k. i miał on treść następującą: „Jeżeli śmierć wynika z umyślnego uszkodzenia ciała, rozstroju zdrowia, spędzenia płodu lub porzucenia, określonego w art. 200, sprawca podlega karze więzienia do lat 10”.

Zamieszczenie tego artykułu tuż po ustawowym typie nieumyślnego pozbawienia życia człowieka, zdefiniowanym treścią art. 230 § 1 k.k., rozdziło określone konsekwencje co do jego charakteru jako typu kwalifikowanego nieumyślnego pozbawienia życia, kwalifikowanego umyślnym czynem wyjściowym. Jego wyższa karalność zależała bowiem nie od następstwa w postaci śmierci, ale od czynu wyjściowego, który skutek ten wywołał. Tego rodzaju stanowisko wynikało jednoznacznie z motywów ustawodawczych do art. 230 k.k., w których czytamy: „Na wyższą karalność zasługuje działanie w wypadku, kiedy śmierć staje się nieumyślnie spowodowanym skutkiem umyślnego przestępstwa. Tego wypadku projekt nie uznał za właściwe traktować jako kwalifikacji podstawowego przestępstwa uszkodzenia ciała przez skutek niezamierzony, jak to ma miejsce w większości obowiązującego ustawodawstwa, ale odwrotnie — jako kwalifikację nieumyślnego spowodowania śmierci, stwarzając w ten sposób harmonię pomiędzy teorią a brzmieniem ustawy”¹.

Nadto w odniesieniu do zamiaru sprawcy spowodowania określonego rodzaju uszkodzenia ciała bądź rozstroju zdrowia, jako czynu wyjściowego owego kwalifikowanego nieumyślnego spowodowania śmierci, motywy ustawodawcze przyjmowały, iż najistotniejszą ich cechą jest wynikowy charakter tych przestępstw. „Jeżeli w wypadkach zabójstwa na plan pierwszy wysuwa się konieczność ustalenia określonego zamiaru

¹ Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej, *Uzasadnienie części szczególnej projektu Kodeksu Karnego*, Warszawa 1930, t. V, z. 4, s. 174–175.

bezpośredniego, lub przynajmniej ewentualnego, to w dziedzinie przestępstw, polegających na uszkodzeniu zdrowia, punktem centralnym jest nie tyle zamiar działającego, ile spowodowany przez niego wynik. Ścisłe określone zamierzenie przestępne może wprawdzie zachodzić także i w wypadkach uszkodzenia ciała, jednakże nie jest ono warunkiem koniecznym wypełnienia stanu faktycznego, a przeciwnie, wystarcza tu zawsze ogólny charakter zamierzenia przestępnego, zły zamiar nieokreślony (*dolus generalis*), a zakwalifikowanie przestępstwa nastąpi na podstawie obiektywnej oceny spowodowanego skutku².

Wymienione w treści ustawy przestępstwa umyślne — jako czyn wyjściowy kwalifikowanego nieumyślnego spowodowania śmierci — to:

- wszystkie typy umyślnego uszkodzenia ciała i rozstroju zdrowia przewidziane w art. 235–237 k.k.,
- spędzenia płodu przewidziane w art. 231, 232 i 234 k.k.,
- porzucenia wbrew obowiązкови opieki lub nadzoru dziecka poniżej lat 13 albo osoby znajdującej się pod opieką lub nadzorem z powodu nienormalności lub nieprzytomności — art. 200 k.k.

Tej regulacji ustawowej charakteru przestępstwa z art. 230 § 2 k.k. zarzucano w doktrynie, iż prowadzi do dwu niemożliwych do przyjęcia konsekwencji:

- 1) istnienia przestępstw nieumyślnych kwalifikowanych przez wyprzedzające je działanie umyślne,
- 2) istnienia zbrodni będących przestępstwami nieumyślnymi (zgodnie z art. 12 k.k. zbrodnię stanowił czyn zagrożony karą więzienia powyżej lat 5).

Podnoszono zwłaszcza, że art. 230 § 2 k.k. jest przepisem samoistnym, luźno powiązany z § 1, i w swej istocie stanowi kwalifikacyjny skrót zmierzający ze względów ekonomii procesowej do uniknięcia zbędnego powtarzania następstwa w postaci śmierci człowieka przy każdym z umyślnych przestępstw wyjściowych³.

Kodeks karny z 1969 r. w odniesieniu do skutku śmiertelnego jako następstwa przestępstw przeciwko zdrowiu przyjął inne rozwiązanie. W celu uniknięcia wątpliwości, czy nieumyślne spowodowanie śmierci człowieka jako następstwa umyślnego uszkodzenia ciała zaliczyć do przestępstw umyślnych bądź nieumyślnych, odpowiedni przepis

²Tamże, s. 177–178.

³J. Makarewicz, *Kodeks karny z komentarzem*, wyd. V, Lwów 1938, s. 525.

art. 157 k.k. wyodrębnił w przepis samoistny traktujący o przestępstwie umyślnym, kwalifikowanym przez następstwo zawinione nieumyślnie⁴. Przepis ten otrzymał następującą treść:

„Art. 157 § 1. Jeżeli następstwem czynu określonego w art. 153, 154 § 1 lub w art. 156 § 1 jest śmierć człowieka, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10⁵.

§ 2. Jeżeli następstwem czynu określonego w art. 155 § 1 jest śmierć człowieka, sprawca podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 2”.

W podobny sposób postąpiono również w stosunku do przestępstwa porzucenia wbrew obowiązкови troszczenia się o osobę nieletnią bądź nieporadną, zamieszczając jego typ kwalifikowany następstwem w postaci skutku śmiertelnego tuż po typie podstawowym (art. 187 § 1 i 2 k.k.). Wprowadzając dwa zróżnicowane zagrożeniem karnym typy przestępstw przeciwko zdrowiu, kwalifikowane następstwem skutku śmiertelnego, Kodeks usunął niekonsekwencję k.k. z 1932 r., w którym zarówno umyślny czyn wyjściowy z art. 235, jak i kwalifikowane nieumyślne spowodowanie śmierci z art. 230 § 2 miały takie same zagrożenia karne.

Zmieniona w stosunku do poprzedniego Kodeksu regulacja prawna typu kwalifikowanego następstwem skutku śmiertelnego umyślnych uszkodzeń cielesnych lub rozstroju zdrowia określonych treścią art. 156 § 1 k.k. zrodziła istotne wątpliwości co do przedmiotowego zakresu czynu wyjściowego przestępstwa z art. 157 § 1 k.k. Przepis art. 156 w § 1 stanowił *expressis verbis*: „Kto powoduje inne niż określone w art. 155 uszkodzenie ciała lub rozstrój zdrowia [...]”, a jednocześnie zawierał w § 2 regulację odpowiedzialności karnej czynu, który nie spowodował naruszenia czynności narządu ciała na okres powyżej siedmiu dni. Powstał więc dylemat, czy przepis art. 157 § 1 k.k., stanowiąc o czynnie określonym w art. 156 § 1 k.k., uwzględnia wszystkie inne niż określone art. 155 k.k. uszkodzenia cielesne, w tym naruszające czynności narządu ciała poniżej 7 dni, czy też z zakresu tych uszkodzeń należy wyłączyć uszkodzenia i rozstroje niepowodujące naruszenia czynności narządu ciała na czas powyżej siedmiu dni. Wątpliwości te były wynikiem bra-

⁴Projekt Kodeksu karnego oraz przepisów wprowadzających Kodeks karny, Warszawa 1968, s. 138.

⁵Następstwo skutku śmiertelnego przestępstw aborcyjnych ustawą z 7 stycznia 1993 r. wyłączono do odrębnego paragrafu (§ 2) art. 157 k.k.

ku jednoznacznego określenia typologicznego przestępstwa z art. 156 § 2 k.k.

Kodeks karny z 1997 r. wprowadził dalsze ograniczenie odpowiedzialności sprawcy za spowodowanie przezeń umyślnym działaniem przeciwko zdrowiu innej osoby następstwo tego czynu w postaci skutku śmiertelnego. Zgodnie z treścią art. 156 § 3 k.k. odpowiedzialność taka zachodzi jedynie wówczas, gdy skutek śmiertelny jako następstwo czynu został spowodowany ciężkim uszczerbkiem na zdrowiu w postaci obrażeń enumeratywnie wyliczonych w art. 156 § 1 pkt 1 i 2 k.k. Rezygnację z karalności sprawcy za skutek śmiertelny wywołany naruszeniem czynności narządu ciała lub rozstrojem zdrowia innymi niż określone w art. 156 § 1 k.k. uzasadniono następująco: „Pod wpływem wymowy argumentów lekarzy Kodeks rezygnuje też z kwalifikowanego «średniego» uszkodzenia ciała przez następstwo w postaci nieumyślnej śmierci. Jest bowiem w zasadzie nie do ustalenia, czy śmierć była wynikiem takiego uszkodzenia ciała, określonego w art. 157 § 1, a nawet gdyby się to udało ustalić, to byłby to przypadkowy skutek, który według reguł obiektywnego przypisania skutku nie zasługuje na odpowiedzialność za typ kwalifikowany”⁶.

W argumentacji tej jest więcej sofistyki niż prawa. Reguły przypisania odpowiedzialności za następstwo czynu są tożsame w całym prawie karnym, a określa je art. 9 § 3 k.k., według którego sprawca ponosi surowszą odpowiedzialność, uzależnioną przez ustawę od określonego następstwa czynu zabronionego, jeżeli następstwo to przewidywał albo mógł przewidzieć. Reguła ta odnosi się w równym stopniu zarówno do umyślnego czynu wyjściowego mającego postać ciężkiego uszczerbku, jak i innych naruszeń czynności narządu ciała niż określone w art. 156 § 1 k.k. Nie jest kwestią normy prawnej, lecz wyłącznie faktu, ustalenie na podstawie opinii kompetentnego biegłego, czy skutek śmiertelny był wynikiem uszkodzenia ciała określonego treścią art. 157 § 1 k.k. Jeżeli dopuszczamy ustalenie takiego związku z ciężkim uszczerbkiem na zdrowiu, to dowolne staje się jego normatywne wyłączenie z innymi obrażeniami. Przez ponad 60 lat (1932–1998) obowiązywania obu poprzednich kodyfikacji karnych funkcjonował kwalifikowany typ przestępstwa, którego czynnem wyjściowym było umyślne uszkodzenie cielesne niebędące ciężkim uszczerbkiem, jego następstwem zaś skutek śmiertelny, przy czym biegli lekarze o kompetentnej wiedzy medycznej nie mieli trud-

⁶ *Nowe kodeksy karne z 1997 r. z uzasadnieniami*, Warszawa 1997, s. 186.

ności z określeniem, czy skutek ten był następstwem owych obrażeń. Posługiwanie się w tym wypadku w aktualnym stanie prawnym instytucją kumulatywnego zbiegu przepisów ustawy nie rozwiązuje problemu zgodnie ze społecznym oczekiwaniem, albowiem skutek śmiertelny nie ma wpływu na wyższą karalność umyślnego czynu wyjściowego, bowiem oba zbiegające się przepisy, tj. art. 155 i 157 § 1 k.k., posiadają tożsame zagrożenie karne.

Oczywiste wydaje się również, iż w ocenie zamiaru sprawcy przestępstwa przeciwko zdrowiu kwalifikowanego następstwem w postaci skutku śmiertelnego, to jest jego świadomości i woli spowodowania obrażeń zróżnicowanych stopniem powagi bądź czasu trwania naruszenia czynności narządu ciała, nie unikniemy odwoływania się do zamiaru ogólnego. Nawet przy najwyższej wiedzy medycznej sprawcy czynu nie jest możliwe określenie przezeń *ex ante*, jaka postać lub rodzaj uszczerbku skonkretyzowanego stopniem jego powagi bądź czasu trwania naruszenia czynności narządu ciała zostanie zrealizowana podjętym zachowaniem.

5. CIĘŻKI USZCZERBEK NA ZDROWIU I JEGO POSTACIE W KODEKSIE KARNYM Z 1997 ROKU

Kodeks karny z 1997 r. odpowiedzialnością karną za skutek śmiertelny jako prawnokarne następstwo przestępstw przeciwko zdrowiu człowieka obciąża sprawcę jedynie wówczas, gdy to jego działanie doprowadziło do powstania jednego ze skutków pierwotnych wyliczonych enumeratywnie w art. 156 § 1 k.k. Tylko taki skutek pierwotny, będący ciężkim uszczerbkiem, może uzasadniać odpowiedzialność za jego następstwo w postaci śmierci człowieka, gdy jednocześnie następstwo to sprawca przewidywał albo mógł przewidzieć. Ciężki uszczerbek na zdrowiu — jako normatywne pojęcie zbiorcze najpoważniejszych i najbardziej niebezpiecznych obrażeń cielesnych — nie występował w poprzednich kodyfikacjach karnych, które do ich określenia posługiwały się: k.k. z 1969 r. — zwrotem werbalnym ciężkiego uszkodzenia ciała i ciężkiego rozstroju zdrowia, zaś k.k. z 1932 r., dokonując podziału uszkodzeń cielesnych na trzy kategorie, zaliczał do pierwszej z nich wyszczególnione kazuistycznie w treści art. 235 obrażenia charakteryzujące się trwałością spowodowanego skutku. Terminologii tej obowiązujący Kodeks używa konsekwentnie we wszystkich innych typach przestępstw, w których

ciężki uszczerbek na zdrowiu prowadzi do następstwa w postaci śmierci człowieka, albo też on sam jest następstwem innych zabronionych zachowań. Wprawdzie art. 105 § 2 k.k. wymienia w swej treści obok ciężkiego uszczerbku na zdrowiu także pojęcie ciężkiego uszkodzenia ciała, co należy rozumieć, iż będące jego treścią wyłączenie przedawnienia karalności odnosi się do czynów, których znamieniem ustawowym jest aktualnie ciężki uszczerbek na zdrowiu, zaś uprzednio było nim ciężkie uszkodzenie ciała i ciężki rozstrój zdrowia, jakkolwiek ten ostatni nie został tu *expressis verbis* wymieniony. Zachowanie sprawcze prowadzące do wywołania określonej postaci uszczerbku na zdrowiu nie należy do znamion czynu, a może jedynie rzutować na umyślność działania i stopień zawinienia sprawcy.

Podstawą wyróżnienia przestępstwa ciężkiego uszczerbku na zdrowiu spośród ogółu różnorodnych obrażeń cielesnych jest niewątpliwie ich obiektywny charakter i rozmiary spowodowanych uszkodzeń. W ocenie tej, obok wielu różnych czynników, uwzględnia się zwłaszcza do ich kwalifikowania kryteria anatomiczne, funkcjonalne, fizjologiczne, społeczne i estetyczne.

Kryterium anatomiczne za podstawę wyróżniania obrażeń stanowiących ciężki uszczerbek przyjmuje naturalną strukturę organizmu, której naruszenie zachodzi w wypadku utraty lub uszkodzenia określonego narządu ciała. Kryterium to, oparte na dopełniającym go znaczeniu utraconego lub okaleczonego organu ciała, służy do wydzielania najcięższych uszkodzeń w postaci całkowitych lub częściowych kalectw.

Kryterium funkcjonalne, nazywane też czynnościowym, oparte jest na pojęciu prawidłowego funkcjonowania narządów ciała. Przy jego stosowaniu niezbędna jest daleko idąca umowność w określaniu czasu trwania zakłóceń przyjmowanych za podstawę stopniowania ciężkości uszkodzenia, tj. ich oznaczania jako uszkodzenia ciężkie lub lekkie.

Kryterium fizjologiczne przyjmuje za podstawę pojęcie choroby, której spowodowanie stanowi specyficzną postać uszkodzenia nazywaną rozstrojem zdrowia. Na jego podstawie na równi z uszkodzeniem ciała traktuje się chorobę zagrażającą życiu, nieuleczalną bądź długotrwałą.

Kryterium estetyczne za podstawę oceny obrażeń przyjmuje założenie, że niektóre rodzaje uszkodzeń cielesnych pociągają za sobą ujemnie doniosłe skutki dla pokrzywdzonego. Rzutują bowiem na możliwości wykonywania posiadanego zawodu, obniżenie bądź utratę szans życiowych jednostki, powodują kompleks mniejszej wartości. Kryterium to bazuje na pojęciu trwałego zeszpecenia lub zniekształcenia ciała.

Podstawą kryterium o charakterze społecznym jest okres niezdolności do pracy pokrzywdzonego. Kryterium to ma jednak istotne wady w normatywnym posługiwaniu się nim, albowiem okres niezdolności do pracy zachodzi pojęciowo na okres zakłócenia czynności narządu ciała, a nadto wymaga dodatkowych uściśleń umownych co do rodzaju i charakteru pracy niemożliwej do podjęcia przez pokrzywdzonego.

W ocenie stopnia ciężkości obrażeń cielesnych obowiązujący Kodeks karny uwzględnia wszystkie wymienione kategorie i w art. 156 § 1 do obrażeń stanowiących ciężki uszczerbek na zdrowiu zalicza:

- pozbawienie wzroku,
- pozbawienie słuchu,
- pozbawienie mowy,
- pozbawienie zdolności płodzenia,
- inne ciężkie kalectwo,
- ciężką chorobę nieuleczalną,
- ciężką chorobę długotrwałą,
- chorobę realnie zagrażającą życiu,
- trwałą chorobę psychiczną,
- całkowitą lub znaczną trwałą niezdolność do pracy w zawodzie,
- trwale istotne zezpecenie lub zniekształcenie ciała.

Wymienione rodzaje ciężkiego uszczerbku na zdrowiu nie były tożsame z pierwotnym tekstem Kodeksu karnego, który odmiennie niż Kodeks poprzednio obowiązujący ujmował chorobę długotrwałą oraz zagrażającą życiu jako jedną kategorię uszczerbku w postaci długotrwałej choroby realnie zagrażającej życiu. Ten pierwotny tekst art. 156 § 1 pkt 2 k.k. został zmieniony obwieszczeniem Prezesa Rady Ministrów z 13 października 1997 r. o sprostowaniu błędu przez dodanie przecinka między słowami: „długotrwałej” a „choroby”. W ten sposób zamiast jednej postaci ciężkiego uszczerbku o treści jak wyżej wprowadzono dwie: „ciężką chorobę długotrwałą” oraz „chorobę realnie zagrażającą życiu”. Wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z 7 lipca 2003 r. powyższe obwieszczenie Prezesa Rady Ministrów uznano za niezgodne z Konstytucją, zaś ostateczny tekst tego przepisu ustaliła nowelizacja Kodeksu dokonana ustawą z 3 października 2003 r. Jej efektem był powrót przecinka do tekstu art. 156 § 1 k.k. i dwie odrębne postaci ciężkiego uszczerbku jako: ciężka choroba długotrwała i choroba realnie zagrażająca życiu.

Powszechnie przyjmuje się, iż skutki kwalifikujące się jako ciężki uszczerbek na zdrowiu pojmovane są następująco:

Pozbawienie wzroku to obuoczna całkowita utrata wzroku, a również takie jego ograniczenie, które pozbawia pokrzywdzonego możliwości posługiwania się tym zmysłem. Zachowanie przez ofiarę tylko poczucia światła, możliwości rozpoznania konturów przedmiotów bądź ich lokalizacji wyłącza posługiwanie się tym zmysłem i wyczerpuje znamię skutku pozbawienia wzroku. Zachowania sprawcze prowadzące do omawianego skutku mogą być różnorodne, m.in. urazy mechaniczne, termiczne, elektryczne, jak również zatrucia (np. alkoholem metylowym). Utrata wzroku w jednym oku czy też ograniczenie widzenia niebędące utratą wzroku mogą wyczerpywać znamiona innych postaci ciężkiego uszczerbku na zdrowiu w rodzaju ciężkiego kalectwa bądź trwałej niezdolności do pracy w zawodzie.

Pozbawienie słuchu to również obuoczna głuchota całkowita bądź znacznie ograniczająca słuch, polegająca na utracie zdolności odbierania, rozpoznawania i rozumienia dźwięków w stopniu uniemożliwiającym porozumiewanie się z otoczeniem. Pozbawienie słuchu to pozbawienie człowieka możliwości posługiwania się tym zmysłem.

Pozbawienie mowy oznacza niezdolność wydawania artykułowanych dźwięków rozpoznawanych przez inne osoby, skutkującą pozbawieniem człowieka możliwości słownego komunikowania się z otoczeniem. Lżejsze stany ograniczające możliwość słownego komunikowania się z otoczeniem, w zależności od stopnia ich nasilenia, mogą nakładać się na inne postacie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu.

Pozbawienie zdolności płodzenia przebiega w swych skutkach odmiennie u mężczyzn i kobiet. U mężczyzn wyraża się w niezdolności do podjęcia aktu płciowego bądź niezdolności do zapłodnienia kobiety, u kobiet zaś może polegać na niezdolności do spółkowania, zajścia w ciążę, donoszenia płodu bądź niezdolności do urodzenia dziecka.

Inne ciężkie kalectwo, wyszczególnione w treści art. 156 § 1 k.k. tuż po pozbawieniu wzroku, słuchu, nawiązuje w swej interpretacji do poprzedzających je okaleczeń ustroju i oznacza skutki porównywalne w swej ciężkości dla dalszej egzystencji człowieka do wspomnianej utraty wzroku lub słuchu. Oznacza ono spowodowanie istotnej niewydolności zdrowia ludzkiego przez naruszenie funkcji jego organów. W tym ujęciu kalectwo stanowi poważne lub całkowite zniesienie czynności ważnego dla ustroju narządu lub układu, musi zakłócać bądź uniemożliwiać pokrzywdzonemu normalne funkcjonowanie w grupie społecznej i codziennym życiu. Ta utrata ważnych dla życia narządów spełniających samodzielną funkcję może być utratą anatomiczną bądź tylko

czynnościową, wyrażającą się w zniesieniu czynności danego narządu ciała skutkiem porażenia nerwów w następstwie urazu lub zatrucia. Za równoważną w skutkach z ciężkim kalectwem uznaje się również utratę jednego spośród ważnych dla życia narządów parzystych o samodzielnej wyspecjalizowanej czynności, co judykatura uzasadniała argumentacją, że „skoro natura wyposażyła człowieka w szereg narządów parzystych ważnych dla życia, to utrata jednego z tych narządów oznacza odebranie w bardzo znacznym zakresie temu ważnemu dla życia narządowi zdolności funkcjonowania zgodnie z przeznaczeniem”⁷.

Ciężka choroba nieuleczalna odwołuje się w swej interpretacji do aktualnego stanu wiedzy medycznej, tj. istniejących możliwości podjęcia skutecznego jej leczenia oraz możliwości terapeutycznych w określonych rodzajach schorzeń. W tym rozumieniu jest nią choroba, „która według aktualnego stanu wiedzy medycznej jest niemożliwa do uleczenia ze względu na brak skutecznego leku lub niemożność przeprowadzenia skutecznego leczenia na drodze chirurgicznej czy też innej”⁸.

Ciężka choroba długotrwała jako znamię jednej z postaci ciężkiego uszczerbku na zdrowiu pojawiła się w Kodeksie karnym z 1969 r., a jej wykładnia przebiegała dwukierunkowo. Poza czasem trwania leczenia akcentowano ciężko przebiegające naruszenie normalnego funkcjonowania organizmu, mające swoją przyczynę w rodzaju i cechach danej choroby oraz warunkach jej leczenia. Pojęcie długotrwałości utożsamiano natomiast w orzecznictwie sądowym z czasem trwania naruszenia normalnego funkcjonowania organizmu przekraczającym 6 miesięcy. Podstawą tegoż rozstrzygnięcia stały się przepisy ustawy o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin oraz rozporządzenia Przewodniczącego Komitetu Pracy i Płacy, w których jako powód inwalidztwa wskazano m.in. długotrwałe naruszenie czynności organizmu, za długotrwałe naruszenie sprawności organizmu uznano zaś takie naruszenie, które powoduje upośledzenie czynności organizmu na okres przekraczający 6 miesięcy⁹.

Pojęcie **choroby realnie zagrażającej życiu** zastąpiło dawne określenie choroby zazwyczaj zagrażającej życiu, co uzasadniano, iż zwrot ten

⁷Wyrok SN z 10 listopada 1973 r., IV KR 340/73, OSNPG 1974, nr 3–4, poz. 42.

⁸B. Michalski w: *Kodeks karny. Część szczególna*, red. A. Wąsek, Warszawa 2004, t. I, s. 296.

⁹I. Andrejew, W. Świda, W. Wolter, *Kodeks karny z komentarzem*, Warszawa 1973, s. 458; wyrok SN z 6 sierpnia 1972 r., Rw 635/72; wyrok SN z 13 lutego 1976 r., KR 274/75.

jest bardziej jednoznaczny dla lekarzy. W ujęciu tym chodzi zwłaszcza o wywołanie przez sprawcę czynu w konkretnym wypadku realnego i poważnego zagrożenia dla życia pokrzywdzonego, a nie spowodowanie jednostki chorobowej, która w typowym jej przebiegu wywołuje zazwyczaj zagrożenie dla życia. To realne zagrożenie wymaga stwierdzenia zagrożenia obiektywnego, to jest zagrożenia będącego następstwem doznanego urazu oraz skutkującego poważnym zaburzeniem podstawowych czynności organizmu, które bez udzielenia niezbędnej i skutecznej pomocy lekarskiej doprowadzą do zejścia śmiertelnego. Wprowadzonej zmianie charakteru zagrożenia dla życia zarzuca się, iż jest niekorzystna dla pokrzywdzonego, bowiem wyłącza karalność za spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu w tych wypadkach, gdy nie doszło do realnego zagrożenia życia z uwagi na właściwości osobnicze ofiary charakteryzujące się szczególną jej odpornością bądź też uzyskała ona natychmiastową pomoc medyczną.

Trwała choroba psychiczna to spowodowanie przez sprawcę wytrącenia człowieka ze stanu zwykłej równowagi psychicznej w stan chorobowy na skutek przyczyn natury organicznej. Są to zazwyczaj pourazowe zaburzenia psychiczne po obrażeniach czaszkowo-mózgowych bądź ciężkich zatruciach organizmu. Wywołana psychoza ma być trwała i ma wykazywać znamiona stałości.

Całkowita lub znaczna trwała niezdolność do pracy w zawodzie oznacza zarówno utratę w ogóle zdolności do pracy, jak i zdolności do pracy w zawodzie dotychczas wykonywanym przez pokrzywdzonego. W tym ostatnim wypadku jest to niemożność wykonywania tej pracy, do jakiej pokrzywdzony został przygotowany i uzyskał stosowne kwalifikacje zawodowe, chociażby był zdolny do podjęcia innej pracy bądź wykonywania zawodu dotychczasowego po uprzednim przeprowadzeniu zabiegu operacyjnego.

Trwałe istotne zeszpecenie lub zniekształcenie ciała oznacza taki stan, który w sposób wyraźnie rażący powoduje zmianę w wyglądzie części ciała ludzkiego, stając się dla innych osób powodem negatywnych doznań. Trwałe istotne zniekształcenie ciała to utrata przez jednostkę ludzką wrodzonych cech symetrii i organicznej proporcji ciała ludzkiego. To wyraźne, widoczne i poważne odchylenie od prawidłowych anatomicznych kształtów ciała. Trwałe istotne zeszpecenie oznacza utratę przez daną jednostkę pozytywnych cech estetycznych. Decydujące znaczenie mają tu ogólnie przyjmowane normy estetyczne dotyczące kształtów ciała ludzkiego. Istotne zeszpecenie to poważne zmiany do-

tyczące najczęściej odsłoniętych części ciała, które, rzucając się w oczy, budzą u innych osób nieprzyjemne odczucia.

6. WYNIKI BADAŃ EMPIRYCZNYCH W SPRAWACH O PRZESTĘPSTWO CIĘŻKIEGO USZCZERBKU NA ZDROWIU ZE SKUTKIEM ŚMIERTELNYM

6.1. POSTĘPOWANIE PRZYGOTOWAWCZE, JEGO POZIOM I SPOSÓB ZAKOŃCZENIA

Jak wspomniano uprzednio, badanie objęło 98 spraw prawomocnie zakończonych w 2004 r., w których przedmiotem sądowych rozstrzygnięć było przestępstwo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu ze skutkiem śmiertelnym, tj. spraw, w których wniesiono oskarżenie o czyn kwalifikowany z art. 156 § 3 k.k., albo też sąd uznał oskarżonego winnym popełnienia takiego przestępstwa. Zdarzenia będące przedmiotem sądowych rozstrzygnięć popełnione zostały w terminie czasowo niezbyt odległym od chwili wyrokowania. Z ostatniego okresu dwu lat pochodziło bowiem aż 88% badanych spraw, pozostałe zaś z lat wcześniejszych, lecz było to związane głównie z faktem uchylenia do ponownego rozpoznania poprzednich wyroków i ponownego wyrokowania w 2004 r. Liczbę popełnionych przestępstw w badanych sprawach w kolejnych latach obrazuje poniższe zestawienie:

1998	—	1
1999	—	2
2000	—	2
2001	—	6
2002	—	32
2003	—	43
2004	—	12
razem	—	98

Niezbyt wysoka liczebność badanych przestępstw nie pozwala na wyprowadzanie kategorycznych wniosków co do czasowego rytmu ich popełniania i kryminologicznych uwarunkowań. Czasowy rytm ich występowania wydaje się nieco wyższy w okresie letnim i późną jesienią oraz w pierwszych i ostatnich dniach tygodnia. Uwzględniając tło i okoliczności popełnienia badanych zdarzeń — o czym będzie niżej mowa — można zasadnie wnioskować, że ma to związek z częstszym organi-

zowaniem w tych właśnie okresach różnego rodzaju spotkań i imprez połączonych ze spożywaniem alkoholu. Spotkania takie, organizowane w czasie wolnym od pracy, tj. w soboty i niedziele, oraz przeciągające się do godzin nocnych z niedzieli na poniedziałek skutkowały tym, iż w tym właśnie czasie popełniono ponad połowę interesujących nas czynów. Obrazują to zamieszczone niżej zestawienia tygodniowego i miesięcznego rytmu popełniania przestępstw ciężkiego uszczerbku ze skutkiem śmiertelnym.

styczeń	— 2	poniedziałek	— 15
luty	— 4	wtorek	— 17
marzec	— 7	środa	— 8
kwiecień	— 8	czwartek	— 11
maj	— 10	piątek	— 12
czerwiec	— 11	sobota	— 15
lipiec	— 8	niedziela	— 20
sierpień	— 10	razem	— 98
wrzesień	— 4		
październik	— 10		
listopad	— 11		
grudzień	— 13		
razem	— 98		

Truizmem byłoby prowadzenie rozważań o pozytywnym wpływie na końcowy wynik postępowania szybkości reakcji organów ścigania karnego na zgłoszone zawiadomienie o przestępstwie, pełnego zbierania i zabezpieczania wszelkich dowodów, zaś w sprawach o uszczerbki cieleśne zwłaszcza dowodów o narzędziach przestępstwa i spowodowanych nimi obrażeniach. Nie zwalnia to jednak z powinności badania szybkości i sprawności postępowania przygotowawczego, a z uwagi na specyfikę postępowania w sprawach o ten typ przestępstwa badania i oceny koniecznej współpracy organu ścigania karnego z lekarzem medykiem sądowym, poczynając już od czynności oględzin miejsca przestępstwa i oględzin zwłok. Przy dość częstym braku dowodów osobowych o przebiegu konfliktu między sprawcą a ofiarą opinia biegłego medyka sądowego, określająca mechanizm obrażeń, mogła tu być jedynym dowodem pozwalającym na wnioskowanie o rzeczywistym zamiarze sprawcy.

W badanych sprawach, z uwagi na specyfikę przestępstwa, zgłoszenia o zdarzeniu z reguły nie miały formy protokołu przyjęcia ustnego zawiadomienia o przestępstwie, o jakim mowa w art. 143 § 1 pkt 1 k.p.k.

Były to najczęściej telefoniczne bądź osobiste zawiadomienia miejscowej jednostki policji lub patrolujących funkcjonariuszy, zgłaszane przez domowników pokrzywdzonego, jego sąsiadów, a także wzywanych do udzielenia pomocy medycznej pracowników stacji pogotowia ratunkowego bądź przygodnych osób, informujące o fakcie pobicia lub zgonu, co dokumentowano stosowną notatką służbową. Notatki te były podstawą do podjęcia — z reguły niezwłocznej — reakcji w trybie art. 308 § 1 k.p.k., polegającej na przeprowadzeniu oględzin miejsca przestępstwa wraz ze sporządzeniem niezbędnej dokumentacji poglądowej i fotograficznej, przeprowadzeniu oględzin zwłok, przesłuchaniu świadków, przeprowadzeniem przeszukań oraz stosowanych szeroko „rozpytywań”, dokumentowanych notatką dla poszukiwania innych dowodów procesowych. Niezwłoczny czas reakcji na zawiadomienie o przestępstwie, oznaczający podjęcie bezpośrednio po otrzymanym zgłoszeniu (w dniu zgłoszenia) niecierpiących zwłoki czynności w trybie art. 308 § 1 k.p.k., miał miejsce w 88 sprawach, co stanowi niemal 90% badanej próby. Spóźniony czas reakcji na zawiadomienie o przestępstwie wystąpił w 10 sprawach i wynosił:

1 dzień	— 4 sprawy
2 dni	— 1 sprawa
3 dni	— 1 sprawa
ponad 3 dni	— 4 sprawy

Spóźniona reakcja na zawiadomienie o przestępstwie polegała również na nieuzasadnionej zwłoce wydania postanowienia o wszczęciu śledztwa w danej sprawie. Jeżeli według art. 303 k.p.k. postanowienie o wszczęciu śledztwa wydaje się, gdy zachodzi uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa, a w interesującym nas wypadku, gdy obiektywnie bezsporny był fakt istnienia poważnych obrażeń cieleśnych pochodzących z czynnych urazów albo też zaistniały w ich następstwie zgon, to z chwilą uzyskania takiej wiedzy wydanie postanowienia o wszczęciu śledztwa było konieczną powinnością procesową organu ścigania karnego. Ta wiedza organu procesowego o fakcie obrażeń cieleśnych zadanych obcą ręką oraz o zaistniałym zgonie kształtowała się z chwilą podejmowania na miejscu czynu pierwszych czynności procesowych, a zwłaszcza oględzin miejsca przestępstwa oraz oględzin zwłok, co w badanych sprawach miało zazwyczaj miejsce już w dniu popełnienia przestępstwa bądź też dnia następnego. W badanych sprawach czas wydania postanowienia o wszczęciu śledztwa, w stosunku do dnia zgłoszenia zawiadomienia o przestępstwie, kształtował się następująco:

w dniu zgłoszenia o przestępstwie	— 12
po upływie 1 dnia	— 35
po upływie 2 dni	— 25
po upływie 3 dni	— 9
po upływie 4 dni	— 3
po upływie 5 dni	— 1
po upływie 6 dni	— 4
po upływie 7 dni	— 9

Przykłady uchybień w tym zakresie stwierdzono między innymi w sprawach:

— Ds. 4293/02 Prokuratora Rejonowego w Ł. w sprawie pobicia Marka Z. 8 czerwca 2002 r. (rana kłuta jamy brzusznej przenikająca żołądek, trzustkę i krezkę jelita cienkiego). Informację o przestępstwie uzyskano w dniu zdarzenia, wszczęcie śledztwa nastąpiło zaś 27 czerwca 2002 r. — po zgonie pokrzywdzonego;

— 3 Ds. 1364/03 Prokuratora Rejonowego w Ł. w sprawie pobicia 28 lipca 2003 r. Ryszarda T. (złamanie kości pokrywy i podstawy czaszki wraz z rozległym urazem śródczaszkowym w następstwie uderzenia siekierą w głowę). Zawiadomienie o przestępstwie nastąpiło w dniu zdarzenia, wszczęcie śledztwa zaś 13 sierpnia 2003 r. — po upływie 9 dni od zgonu pokrzywdzonego;

— Ds. 172/03 Prokuratora Rejonowego w B. w sprawie pobicia 2 stycznia 2003 r. bezdomnego Andrzeja Z. (złamanie kości ciemieniowej wraz z urazem śródczaszkowym). Informację o zdarzeniu i leczeniu szpitalnym pokrzywdzonego uzyskano 8 stycznia 2003 r.; bliższe zainteresowanie się sprawą oraz wszczęcie śledztwa nastąpiło zaś 30 stycznia 2003 r. — po zgonie pokrzywdzonego;

— Ds. 1007/03 Prokuratora Rejonowego w K.G. w sprawie pobicia 17 lipca 2003 r. bezdomnego Krzysztofa R. (rozległe obrażenia czaszko-mózgowe, jamy brzusznej, złamania żeber). Informację o zdarzeniu oraz leczeniu szpitalnym pokrzywdzonego uzyskano 18 lipca 2003 r., zainteresowanie się sprawą i wszczęcie śledztwa nastąpiło zaś 23 lipca 2003 r. — po zgonie pokrzywdzonego.

Sprawność postępowania przygotowawczego to również jego szybkość i sukcesywność w podejmowaniu — bez zbędnych przerw — czynności procesowych zmierzających do wykrycia sprawcy i pociągnięcia go do odpowiedzialności karnej, a także ustalenie całokształtu okoliczności popełnionego przestępstwa i podejmowanie na ich podstawie trafnych decyzji procesowych. Do takich działań organ ścigania karnego obli-

wany był również znacznym ciężarem gatunkowym przestępstwa ciężkiego uszczerbku na zdrowiu ze skutkiem śmiertelnym. Uwzględniając stosowane w powszechnych jednostkach organizacyjnych prokuratury statystyczne terminy sprawozdawcze obliczania czasu trwania postępowania przygotowawczego, okresy te w badanych sprawach były następujące:

do 3 miesięcy	— 25, tj. 25,5%
ponad 3 miesiące do 6 miesięcy	— 56, tj. 57,1%
ponad 6 miesięcy do roku	— 15, tj. 15,3%
ponad rok	— 2, tj. 2,1%

Powyższe wskazuje, iż śledztwa w sprawach o przestępstwa będące przedmiotem badania prowadzone są z niezbędną szybkością, co nie oznacza jednak braku uchybień w tym zakresie. Ich przykładem były m.in. następujące postępowania przygotowawcze:

— 4 Ds. 7/03 Prokuratora Rejonowego w K. przeciwko Andrzejowi Sz. oskarżonemu o czyn z art. 156 § 3 k.k., które przez dwa końcowe miesiące jego trwania pozostawało bez biegu;

— Ds. 136/03 Prokuratora Rejonowego w J. przeciwko Kazimierzowi M. o czyn z art. 156 § 3 k.k., które po wszczęciu śledztwa 9 stycznia 2003 r. pozostawało bez biegu do połowy lutego 2003 r.;

— 2 Ds. 172/03 Prokuratora Rejonowego w J. przeciwko Mirosławowi L. o czyn z art. 156 § 3 k.k., które po wszczęciu śledztwa pozostawało bez biegu przez okres miesiąca i dopiero po tej zwłoce dokonano oględzin miejsca zdarzenia oraz zabezpieczenia narzędzi przestępstwa;

— Ds. 1622/03 Prokuratora Rejonowego w J. o spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu Kazimierza K. przez zadanie mu rany klutej klatki piersiowej drażącej do obu komór serca. Postępowanie to zostało zawieszono i przez okres dwu miesięcy pozostawało bez biegu w „oczekiwaniu na protokół sekcyjny i opinię biegłego”.

Niezwłoczna reakcja na zawiadomienie o przestępstwie występująca w 90% spraw badanej próby i polegająca na prowadzeniu w szerokim zakresie czynności procesowych w trybie art. 308 § 1 k.p.k. dawała dostateczne podstawy do podejmowania realnej oceny przebiegu i okoliczności zaistniałego konfliktu. Materiały te, a zwłaszcza protokoły z oględzin zwłok na miejscu zdarzenia, wstępne informacje lekarskie o stwierdzonych zranieniach bądź konieczności wdrożenia intensywnej opieki medycznej w warunkach leczenia szpitalnego, dawały dostateczne podstawy do uznania — jeszcze przed uzyskaniem opinii medyka sądowego — że zachodzi uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa ciężkie-

go uszczerbku na zdrowiu, a nawet i zbrodni zabójstwa. Skonkretyzowanie czynu będącego przedmiotem postępowania przygotowawczego i jego kwalifikacji prawnej jest niezbędnym warunkiem każdego postanowienia o wszczęciu śledztwa. Postanowienie takie zakreśla bowiem przedmiotowy zakres prowadzonego postępowania i wytycza dalszy jego kierunek w ramach owego uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa, które odnosi się w równym stopniu zarówno do zdarzenia jako faktu społecznego, jak i jego oceny prawnokarnej. Nie należy również tracić z pola widzenia, iż to właśnie ciężar gatunkowy czynu, jego stopień społecznej szkodliwości zawierający się w kwalifikacji prawnej jest w praktyce ścigania karnego swoistym priorytetem w kierowaniu sił i środków do jednostkowych postępowań przygotowawczych.

W badanych sprawach postanowienia o wszczęciu śledztwa przyjmowały następujące oceny prawnokarne czynu:

art. 155 k.k.	— 9, tj. 9,2%
art. 157 § 1 k.k.	— 9, tj. 9,2%
art. 156 § 1 k.k.	— 24, tj. 24,5%
art. 156 § 1 i 3 k.k.	— 14, tj. 14,3%
art. 156 § 3 k.k.	— 23, tj. 23,4%
art. 158 § 3 k.k.	— 5, tj. 5,1%
art. 148 § 1 k.k.	— 14, tj. 14,3%

Konfrontując w badanych sprawach kwalifikację prawną czynu przyjętą postanowieniem o wszczęciu śledztwa z zebrany na tym etapie postępowania materiałem aktowym o okolicznościach zdarzenia i odniesionych przez pokrzywdzonego obrażeniach cielesnych, daje się zauważyć — niemającą racjonalnego uzasadnienia — totalną ucieczkę w ocenie prawnokarnej czynu w kierunku korzystnej dla sprawcy łagodniejszej kwalifikacji. Wyrazem tego było wszczynanie śledztw w sprawie nieumyślnego spowodowania śmierci przy oczywistych faktach ujawnienia na ciele ofiary wielu obrażeń cielesnych, względnie też kwalifikowanie złamań kości czaszki połączonych z obrażeniami śródczaszkowymi jako wyczerpujące znamiona przestępstwa z art. 157 § 1 k.k., o których to obrażeniach powszechnie wiadomo, że stanowią realne zagrożenie dla życia i zazwyczaj kończą się zgonem ofiary. Podobny też charakter miały postanowienia o wszczęciu śledztwa w sprawie ciężkiego uszczerbku ignorujące doświadczenie życiowe, że jedynym i koniecznym skutkiem danego zachowania sprawcy w uwzględnieniu sposobu jego działania, rodzaju użytego narzędzia i charakteru obrażeń musiał być skutek śmiertelny. Przykładem tego są następujące postępowania:

— Ds. 2412/03 Prokuratora Rejonowego w Ł. w sprawie zgonu Wioletty Sz. (art. 155 k.k.), jakkolwiek z treści szpitalnego zawiadomienia o zgonie chorej wynikało, że jego przyczyną był „uraz brzucha — pęknięcie jelita w następstwie pobicia”;

— V Ds. 8/04 Prokuratora Okręgowego w Ł. w sprawie nieumyślnego spowodowania śmierci Hanny Ch., mimo posiadanej wiedzy o obrażeniach wewnętrznych i przyczynie zgonu w postaci wstrząsu urazowo-krwotocznego;

— 2 Ds. 2753/99 Prokuratora Rejonowego w B., Ds. 556/03 Prokuratora Rejonowego w Z. i 3 Ds. 110/03 Prokuratora Rejonowego w W. w sprawie pobicia Stefani R., Ryszarda B. i Celiny G., tj. o czyn z art. 157 § 1 k.k., mimo posiadanej wiedzy, iż pokrzywdzeni ci doznali obrażeń w postaci urazu czaszkowo-mózgowego, rozległych obrażeń twarzoczaszki ze złamaniem kości i obrażeniami tkanki mózgowej oraz złamania kości sklepienia czaszki z ich wgłobieniem;

— 5 Ds. 172/02 Prokuratora Rejonowego w K. o czyn z art. 156 § 1 pkt 2 k.k. w sprawie „ciężkich oparzeń zagrażających życiu Dariusza W. przez oblanie go rozpuszczalnikiem i podpalenie, w wyniku czego doznał on oparzenia 75% powierzchni ciała”;

— 3 Ds. 1021/03 Prokuratora Rejonowego w T. o czyn z art. 156 § 1 k.k. w sprawie „ciężkiego uszczerbku na zdrowiu Urszuli H. przez oblanie jej substancją łatwopalną i podpalenie, w wyniku czego doznała oparzenia 47% powierzchni ciała”;

— 3 Ds. 1364/03 Prokuratora Rejonowego w L. o czyn z art. 156 § 3 k.k. w sprawie „ciężkiego uszczerbku na zdrowiu Ryszarda T. przez uderzenie go siekierą w głowę skutkujące złamaniem kości pokrywy i podstawy czaszki z urazem śródczaszkowym”;

— Ds. 1701/04 Prokuratora Rejonowego w B. o czyn z art. 156 § 1 k.k. w sprawie „spowodowania ciężkiego uszczerbku na zdrowiu Franciszka K., który zmarł”. Wstępny materiał wskazywał, iż pokrzywdzony doznał mnogich obrażeń cielesnych (35) skutkujących natychmiastowym zgonem, zaś na miejscu czynu zabezpieczono jako narzędzia przestępstwa drewniany kołek o wymiarach 5x85 cm i metalową łomołapkę o długości 100 cm.

Uczyniona wyżej supozycja o szczególnej potrzebie uwzględniania i dowodowego dokumentowania w tej kategorii postępowań przedmiotowych zachowań sprawcy wynika z oczywistej konstatacji, że przez poznanie tego, co sprawca obiektywnie i świadomie uczynił, dochodzimy do tego, czego subiektywnie pragnął — *ergo*, co było jego zamiarem.

Dlatego też wręcz niezbędne staje się tu każdorazowe przeprowadzenie oględzin miejsca przestępstwa wraz ze sporządzeniem stosownej dokumentacji poglądowej, zabezpieczenie użytych narzędzi przestępstwa, z jednoczesnym ekspozowaniem przez kształty, wymiary i wagę cech ich szczególnego niebezpieczeństwa, tudzież konieczne współdziałanie organu ścigania karnego z medykiem sądowym celem fachowego udokumentowania stwierdzonych obrażeń oraz ich oceny — zwłaszcza w kontekście mechanizmu powstawania urazu.

Zauważone uchybienia w zakresie podejmowanych na miejscu przestępstwa czynności procesowych polegały najczęściej na braku określenia i wyekspozowania w oględzinach narzędzia przestępstwa jego niebezpiecznych właściwości, a niekiedy również na prowadzeniu oględzin zwłok na miejscu zdarzenia bez udziału lekarza.

I tak, przykładowo, w sprawie 1 Ds. 240/04 Prokuratora Rejonowego w T. nie dokonano szczegółowych oględzin i opisu stalowego pręta (jego wagi i wymiarów), którym sprawca Witold D. zadał swemu bratu 11 ran tłuczonych głowy skutkujących złamaniem kości pokrywy i podstawy czaszki z ich wgłobieniem i uszkodzeniem śródczaszkowym prowadzącym do natychmiastowego zgonu. Wyekspozowanie niebezpiecznych właściwości owego narzędzia, z uwzględnieniem wielokrotności i rozległości stwierdzonych obrażeń, a także ich lokalizacji, czyniło realnym zarzucenie i przypisanie sprawcy zamiaru zabójstwa, a nie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu ze skutkiem śmiertelnym.

Podobne uchybienia stwierdzono w sprawach: Ds. 1710/04 Prokuratora Rejonowego w B., 1 Ds. 2324/03 Prokuratora Rejonowego w M., 2 Ds. 172/03 Prokuratora Rejonowego w B. i innych. W dwu innych sprawach: 3 Ds. 1354/01 prokuratora Rejonowego w B. oraz Ds. 28/03 Prokuratora Okręgowego w Ł., sprawcy czynu Damian W. i Marcin Ch., którym zarzucano popełnienie zbrodni zabójstwa, używali do zadania śmiertelnych obrażeń noży typu „motylek”, które wyrzucili po popełnieniu przestępstwa i nie zostały one odnalezione. W postępowaniu przygotowawczym, jak również sądowym, nie zainteresowano się szczególnymi właściwościami tego typu noży, które stanowią wyłącznie „bandyckie” narzędzie walki używane jako kastet bądź sztylet o obustronnym ostrzu. Okoliczność ta mogła rzutować na przyjęcie przez sąd prawnokarnej oceny czynu w ramach zbrodni zabójstwa.

Uchybienia w zakresie podejmowania niepełnych ustaleń dowodowych o przebiegu zdarzenia dotyczyły najczęściej prowokującego zachowania pokrzywdzonego i jego aktywnej roli w pierwszej fazie konfliktu.

Dokonanie zaś takich ustaleń dopiero w postępowaniu przed sądem skutkowało podjęciem stosownych rozstrzygnięć w ramach art. 25 § 2 lub § 3 k.k. o nadzwyczajnym złagodzeniu kary bądź odstąpieniu od jej wymierzenia (3 Ds. 56/02 Prokuratora Rejonowego w S., 2 Ds. 1873/04 Prokuratora Rejonowego w Z., Ds. 711/03 Prokuratora Rejonowego w G., Ds. 1622/03 Prokuratora Rejonowego w J. i 1 Ds. 4489/03 Prokuratora Rejonowego w J.), a w jedynym wypadku (Ds. 1355/03 Prokuratora Rejonowego w B.) uniewinnieniem oskarżonej wobec działania w obronie koniecznej.

Najbardziej istotne i liczne uchybienia wystąpiły w zakresie współpracy prokuratora z biegłymi lekarzami med. i opiniowania o medycznych aspektach stwierdzonych obrażeń cielesnych osób pokrzywdzonych. Ich podstawową przyczyną był brak ze strony prokuratora właściwej analizy materiału aktowego sprawy, kierowania pracą biegłego przez prawidłowe formułowanie postanowieniem o powołaniu biegłego pytań w zakresie oceny medycznej stwierdzonych obrażeń i przyczyny zgonu, a niekiedy i niezrozumienie własnej roli i roli biegłego medyka sądowego w procesie karnym. Wyrazem tego ostatniego może być treść postanowienia Prokuratora Rejonowego w W., sygn. akt Ds. 508/98, o powołaniu biegłego medyka sądowego i biegłych lekarzy psychiatrów:

„— czy mechanizm i charakter urazu pozwalają zakwalifikować zachowanie Pawła Sz. jako działanie prowadzące zazwyczaj do pozbawienia życia, a tym samym przyjęcie kwalifikacji z art. 148 § 1 k.k.,

— czy też powyższe działanie i jego skutek należy rozpatrywać w kategoriach przestępstwa z art. 156 § 1 i 3 k.k.,

— czy podejrzany znajdował się w stanie wyłączającym rozpoznanie znaczenia czynu i pokierowania swoim postępowaniem, spowodowanym upojeniem alkoholowym”.

Uchybienia te polegały na braku określenia postaci ciężkiego uszczerbku na zdrowiu spośród wymienionych w art. 156 § 1 pkt 2 k.k., mechanizmu powstania urazu, stopnia zagrożenia dla życia przy ustalonym sposobie działania sprawcy, a również nieuchronności bądź wysokiego prawdopodobieństwa zejścia śmiertelnego przy ustalonych obrażeniach cielesnych. Szczegółowe ich omówienie nastąpi w pkt 6.3 opracowania.

Wśród wymogów procesowych aktu oskarżenia art. 332 k.p.k. wymienia określenie (dokładne) zarzuconego oskarżonemu czynu wraz ze wskazaniem przepisu ustawy karnej, który zarzucany czyn wyczerpuje. Powyższe rozumiane jest w piśmiennictwie jako konkretyzacja ustawo-

wej istoty czynu, jako opisanie warunków zawartych w dyspozycji danego przepisu ustawy karnej materialnej. W konkluzji aktu oskarżenia nie powinno zatem znajdować się nic ponad to, co przekracza dyspozycję wskazanego przepisu ustawy karnej. Dyspozycja art. 156 § 3 k.k., jako określenie ustawowej istoty ciężkiego uszczerbku na zdrowiu ze skutkiem śmiertelnym, odwołując się w swej treści do § 1, żąda tylko i wyłącznie, aby powołując ją, monistycznie wskazano — obok czasu, miejsca, sposobu i okoliczności popełnienia — postać ciężkiego uszczerbku na zdrowiu spośród wymienionych treści art. 156 § 1 pkt 1 lub 2 k.k., która doprowadziła do zejścia śmiertelnego. Wbrew temu większość konkluzji aktów oskarżenia zawiera spis i opis wszystkich stwierdzonych na ciele pokrzywdzonego obrażeń cielesnych, w tym zasinień, otarć naskórka, zadrapań itp., które nie miały żadnego wpływu na zejście śmiertelne. W rezultacie zaciemnia to tylko i „rozwodnia” istotę działania sprawcy, w której ginie to, co było niebezpieczne dla życia ofiary. Ich właściwe umiejscowienie w akcie oskarżenia to jego uzasadnienie, w którym może i powinna znaleźć się, wyprowadzona z mnogości i rozległości obrażeń tudzież ich umiejscowienia oraz rodzaju i właściwości użytego narzędzia, rzeczowa argumentacja o rzeczywistym — jak wskazuje doświadczenie życiowe — zamiarze sprawcy.

Powołane aktem oskarżenia prawnokarne oceny czynu zarzuconego sprawcy były następujące:

art. 156 § 1 k.k.	— 1
art. 158 § 3 k.k.	— 4
art. 156 § 1 i 3 k.k.	— 30
art. 156 § 3 k.k.	— 47
art. 148 § 1 k.k.	— 16
razem	— 98

W 8 sprawach czyn zarzucany oskarżonym został popełniony w warunkach ograniczonej poczytalności — art. 31 § 2 k.k.

Podobnie jak w wypadku wszczynania postępowania przygotowawczego, również i oceny prawnokarne czynu zarzuconego aktem oskarżenia cechowała tendencja przyjmowania, wbrew zebrany dowodom, korzystnej dla sprawcy, łagodniejszej kwalifikacji prawnej. Dotyczyło to, przy wynikającym z materiału aktowego zamiarze sprawcy popełnienia zbrodni zabójstwa, przyjmowania prawnokarnej oceny czynu jako ciężkiego uszczerbku na zdrowiu ze skutkiem śmiertelnym — art. 156 § 3 k.k. W badanym materiale aktowym natrafiono na 20 wypadków tego rodzaju niezasadnych kwalifikacji prawnych czynu zarzuconego

sprawcy (ankiety nr: 4, 9, 12, 13, 16, 26, 27, 28, 39, 44, 47, 48, 53, 60, 76, 77, 78, 80, 85 i 91).

Najbardziej charakterystyczne spośród nich to następujące:

— 3 Ds. 1021/03 Prokuratora Rejonowego w T. przeciwko Pawłowi Ch., któremu zarzucono, że 20 kwietnia 2003 r. spowodował ciężki uszczerbek na zdrowiu Urszuli H., oblewając ją substancją łatwopalną, a następnie podpalił, co doprowadziło do powstania oparzeń II i III stopnia na 47% powierzchni ciała i jej zgon. Powodem działania sprawcy była odmowa pokrzywdzonej odbycia stosunku seksualnego;

— 5 Ds. 174/02 Prokuratora Rejonowego w K. przeciwko Małgorzacie K. oskarżonej o czyn z art. 156 § 3 k.k. polegający na tym, że 24 kwietnia 2002 r. przez oblanie rozpuszczalnikiem i podpalenie Dariusza W. spowodowała oparzenia termiczne II stopnia 75% powierzchni jego ciała, w następstwie których wymieniony zmarł. Oskarżona i pokrzywdzony znajdowali się w chwili czynu pod wpływem środków odurzających (wdychali opary rozpuszczalnika); w sprawie nie ustalono motywów działania oskarżonej;

— Ds. 508/98 Prokuratora Rejonowego w W. przeciwko Pawłowi Sz. oskarżonemu o czyn z art. 156 § 1 pkt 2 i § 3 k.k., polegający na tym, że 6 kwietnia 1998 r. poprzez mechaniczny ucisk na szyję spowodował u Edwina W. złamanie kości gnykowej, doprowadzając do porażenia centralnego układu oddechowego, w wyniku czego nastąpił zgon pokrzywdzonego. Według opinii biegłego „pokrzywdzony zmarł z powodu uduszenia w mechanizmie bezpośredniego ucisku na narządy szyi, złamanie kości gnykowej świadczy o dużej sile urazu, zaś działanie sprawcy charakteryzowało się intensywnym i silnym bezpośrednim uciśnięciem ręki wywieranym na szyję ofiary”. W sprawie tej prokurator żądał od biegłych wskazania prawnokarnej oceny czynu sprawcy;

— Ds. 1701/04 Prokuratora Rejonowego w B. przeciwko B.K. oskarżonemu o czyn z art. 156 § 1 pkt 2 w zw. z art. 156 § 3 k.k., polegający na tym, że 13 lipca 2004 r. zadał wielokrotne ciosy bratu F.K. metalową łapką i kołkiem, powodując liczne obrażenia cielesne zewnętrzne i wewnętrzne, z rozerwaniem wątroby i masywnym wylewem krwawym, skutkujące zgonem pokrzywdzonego. Na ciele ofiary ujawniono 35 różnego rodzaju obrażeń cielesnych, a wśród nich rozerwanie wątroby, złamanie mostka, obustronne złamania żeber (w łącznej liczbie 15), wieloodłamowe złamanie kości przedramienia i inne. Motywem działania sprawcy była zemsta za kradzież dokonaną na jego szkodę przez brata;

— 3 Ds. 1364/03 Prokuratora Rejonowego w L. przeciwko Marianowi P. oskarżonemu o czyn z art. 156 § 3 k.k., polegający na tym, że chcąc spowodować ciężki uszczerbek na zdrowiu Ryszarda T., uderzył go obuchem siekiery w głowę, powodując złamanie kości pokrywy i podstawy czaszki z dalszymi skutkami w postaci stłuczenia mózgu oraz krwiaków nadtworówkowego i śródmózgowego, w następstwie czego pokrzywdzony zmarł;

— 1 Ds. 240/04 Prokuratora Rejonowego w T. przeciwko Witoldowi D. oskarżonemu o czyn z art. 156 § 3 k.k. w zw. z art. 31 § 2 k.k., polegający na tym, że 6 marca 2004 r. uderzył wielokrotnie metalowym prętem w głowę Jana D., powodując ciężkie obrażenia w postaci ran tłuczonych głowy, ze złamaniem kości podstawy i pokrywy czaszki oraz ich wgłobieniem, stłuczenia mózgu i krwiaka podpajęczynówkowego, które doprowadziły do jego zgonu, przy czym czynu tego dopuścił się, mając w znacznym stopniu ograniczoną możliwość kierowania swoim postępowaniem. Na głowie ofiary ujawniono 11 ran tłuczonych, które zostały zadane prętem stali zbrojeniowej. Czyn sprawcy był odpowiedzialnością za agresywne zachowanie brata, który uderzył go dwukrotnie wiadrem.

Stosowane w postępowaniu przygotowawczym środki zapobiegawcze to głównie tymczasowe aresztowanie, które zastosowano wobec 89 sprawców (91% badanej populacji). W 6 wypadkach zastosowano dozór policji, a w 3 odstąpiono od stosowania jakichkolwiek środków zapobiegawczych. Poza jedną sprawą — 5 Ds. 174/02 Prokuratora Rejonowego w K. przeciwko Małgorzacie K. oskarżonej o oblanie rozpuszczalnikiem i podpalenie Dariusza W. — decyzje te nie budziły wątpliwości.

6.2. TŁO I OKOLICZNOŚCI CZYNU, UCZESTNICY KONFLIKTU, MOTYW DZIAŁANIA SPRAWCY

Cechą charakterystyczną przestępstw ciężkiego uszczerbku na zdrowiu ze skutkiem śmiertelnym są dwie podstawowe ich właściwości: ich wysoka zależność od alkoholu oraz fakt, że uczestników konfliktu cechuje niski status społeczno-ekonomiczny i niejednokrotnie znaczna degradacja psychospołeczna. Wyrazem tego są cechy osobowe ujemnie charakteryzujące strony konfliktu, takie jak: stan nietrzeźwości w chwili czynu, nadużywanie alkoholu, w tym zwłaszcza spożywanie alkoholu niekonsumpcyjnego, brak określonego zawodu i pozostawanie bez zatrudnienia, niski stopień wykształcenia, uprzednia karalność, zerwanie więzi rodzinnych, bezdomność i związane z tym prowadzenie włóczęgow-

skiego trybu życia. Skutkiem powyższego przestępstwa te dość często popełniane są w zbliżonych i powtarzających się konfiguracjach osobowo-sytuacyjnych, co pozwala na ich typizację.

Przedmiotem takiego zainteresowania w postępowaniu karnym, zarówno przygotowawczym, jak i sądowym, jest niemal wyłącznie sprawca przestępstwa. W odniesieniu zaś do osoby pokrzywdzonego informacje te — poza wiekiem ofiary — zawężane są do stanu jej trzeźwości w chwili czynu i nadużywania alkoholu. W pozostałym zaś zakresie są cząstkowe i niepełne, co uniemożliwia ich zbiorczą prezentację.

Wynikające z akt cechy osobowe sprawców przestępstwa i ich ofiar kształtowały się następująco.

Płeć

Sprawca przestępstwa — 98		Pokrzywdzony — 98	
Mężczyzna	— 92 tj. 93,8%	66	— tj. 67,3%
Kobieta	— 6 tj. 6,2%	32	— tj. 32,7%

Kategorie wiekowe

Sprawca przestępstwa

Płeć/Wiek	17–21	22–29	30–39	40–49	50 i ponad
Mężczyzna	3	23	19	29	18
Kobieta	2	1	2	1	—
Razem	5	24	21	30	18

Pokrzywdzony przestępstwem

Płeć/Wiek	Nieletni	17–21	22–29	30–39	40–49	50 i ponad
Mężczyzna	2	3	4	5	20	32
Kobieta	—	—	—	6	13	13
Razem	2	3	4	11	33	45

Wyszktałcenie

	Sprawca	Pokrzywdzony
Wyższe	1	1
Średnie	8	3
Zawodowe	43	2
Podstawowe	44	5
Analfabeta	2	—
Brak danych	—	87
Razem	98	98

Zatrudnienie

	Sprawca
Pracuje systematycznie	15
Pracuje dorywczo	14
Emeryt-rencista	14
Prowadzi gospodarstwo rolne	5
Bezrobotny	13
Uczeń szkolny	2
Nie pracuje i nie stara się o pracę	35
Razem	98

Problem dokumentowania w postępowaniu karnym stanu nietrzeźwości i stopnia stężenia alkoholu sprawcy przestępstwa ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, a także stanu nietrzeźwości pokrzywdzonego wymaga wstępnego wyjaśnienia. Stan nietrzeźwości nie należy do ustawowych znamion omawianego typu przestępstwa i nie jest też — wzorem art. 178 § 1 k.k. — ustawową okolicznością zaostrzającą odpowiedzialność karną. Ma on niewątpliwy wpływ — w ramach art. 53 § 2 k.k. — na sądowy wymiar kary, a obowiązek jego ustalenia i dokumentowania przez procesowy organ ścigania karnego określają ogólne cele postępowania karnego. Ze specyfiki tych przestępstw, to jest odniesienia przez pokrzywdzonego obrażeń cielesnych zagrażających jego życiu, wynika, iż zazwyczaj udzielanie mu pomocy medycznej ratującej życie wyłącza możliwość pobierania krwi dla późniejszych badań na zawartość alkoholu. Również w odniesieniu do sprawcy przestępstwa jego ucieczka z miejsca czynu i późniejsze zatrzymanie uniemożliwiają dość często przeprowadzenie badania dokumentującego stan nietrzeźwości. Okoliczności powyższe powodują, że przy stosunkowo licznym znajdowaniu się w chwili czynu pokrzywdzonego i sprawcy przestępstwa w stanie nietrzeźwości, jego dowodowe udokumentowanie stosownym badaniem krwi bądź wydychanego powietrza jest znacznie niższe. Z tych właśnie powodów w ramach prowadzonego badania wyszczególniano odrębnie dla stron konfliktu:

— pozostawanie pod wpływem alkoholu w chwili czynu, mające odzwierciedlenie w całościście zebranego materiału dowodowego;

— stan nietrzeźwości dokumentowany procesowo wspomnianym badaniem krwi lub wydychanego powietrza;

— nałogowy alkoholizm mający jednostkowe udokumentowanie procesowe w opiniach biegłych lekarzy psychiatrów, a stosunkowo licz-

ne w wywiadach środowiskowych oraz zeznaniach świadków, uzasadniających takie oceny częstotliwością spożywania alkoholu, spożywaniem alkoholu niekonsumpcyjnego oraz piciem w tzw. ciągu alkoholowym.

Stosowne w tym zakresie dane zamieszczono niżej, przy czym należy mieć na uwadze, iż — poza stanem nietrzeźwości — pozostałe wyniki oparte są na subiektywnej ocenie autora.

	Sprawca przestępstwa	Stosunek procentowy	Pokrzywdzony	Stosunek procentowy
Pod wpływem środka odurzającego	2	2,0	1	1,0
Pod wpływem alkoholu	72	73,4	71	72,4
Stan nietrzeźwości	36	36,7	39	39,8
Alkoholizm nałogowy	42	42,8	38	38,8

Połowa ogólnej liczby sprawców ciężkiego uszczerbku na zdrowiu ze skutkiem śmiertelnym była uprzednio karana, a łączna liczba skazań wynosiła 149.

Wielokrotność uprzednich skazań i popełnionych przestępstw kształtowała się następująco:

przestępstwa przeciwko mieniu	— 97
w tym: przestępstwa rozboju	— 15
przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece	— 15
przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu	— 19
w tym:	
— przestępstwa udziału w bójce lub pobiciu	— 4
— pobicie ze skutkiem śmiertelnym	— 1
— zabójstwo	— 1
inne przestępstwa	— 18
razem	— 149

Sprawca przestępstwa był uprzednio karany:

raz	— 19
2 razy	— 10
3 razy	— 5
4 razy	— 3
5 razy	— 4
6 razy i więcej	— 8
razem	— 49

Charakterystyczne dla uprzedniej karalności sprawcy analizowanego typu przestępstwa jest więc to, że dotyczy ona głównie dwu rodzajów dóbr chronionych prawem: mienia oraz życia i zdrowia.

Tło, miejsce i okoliczności zdarzenia, w którego przebiegu doszło do ciężkiego uszczerbku na zdrowiu ze skutkiem śmiertelnym, powtarzają się i są typowe dla kontaktów międzyludzkich, w tym zwłaszcza połączonych ze spożywaniem i nadużywaniem alkoholu. Kontakty te przebiegały wśród osób uprzednio sobie znanych — 94 zdarzenia. W większości analizowanych przypadków (56) jedynym i wyłącznym celem takiego towarzyskiego spotkania była „libacja alkoholowa”, w czasie której, zwłaszcza wśród bezdomnych — używając ich żargonu — jedynym daniem stanowiącym „napitek, zapojkę i zakąskę” był rozcieńczony denaturat. Ten właśnie czynnik nadużywania alkoholu prowadzący do degradacji psychospołecznej jednostki był tu niekiedy jedynym racjonalnie wyjaśniającym motywy sprawczego zachowania.

Uwzględniając alkoholowy cel kontaktów oraz powtarzające się konfiguracje osobowo-sytuacyjne zdarzeń, w których przebiegu dochodziło do popełnienia przestępstwa, można przyjąć następującą ich typologię:

libacje alkoholowe bezdomnych	— 20
rodzinne libacje alkoholowe	— 22
towarzyskie libacje alkoholowe	— 14
konflikty rodzinne	— 22
konflikty sąsiedzkie i towarzyskie	— 17
inne konflikty	— 3
razem	— 98

Jakkolwiek podstawą przyjętej typologii zdarzeń, w których przebiegu dochodziło do popełnienia przestępstwa, był cel i charakter spotkania oraz skład osobowy jego uczestników, to dały się tu zauważyć pewne szczególne ich właściwości. Cechą charakterystyczną spotkań bezdomnych było ich wysokie uzależnienie od alkoholu wyrażające się tym, iż w chwili czynu wszyscy sprawcy przestępstwa i pokrzywdzeni byli pod jego wpływem, zaś jako nałogowych alkoholików oceniono 19 sprawców i 18 pokrzywdzonych. Sprawcami wszystkich 20 przestępstw byli mężczyźni, w tym 15 uprzednio karanych (75%). Wśród pokrzywdzonych było 14 mężczyzn i 6 kobiet, z których 4 żyły w konkubinacie ze sprawcami. Uczestnictwo w zdarzeniu i znajomość stron konfliktu wynikały głównie z uprzednich spotkań alkoholowych. Odnosząc się zaś do motywów działania sprawcy, materiał aktowy jedynie w 6 wypadkach pozwalał na wskazanie powodów agresywnego zachowania sprawcy,

które były błahe i nieadekwatne do podjętego czynu (odmówił udzielenia pożyczki, nie grypsował, zachował się niestosownie). W pozostałych zaś wypadkach brak było — poza „pijacką scysją” — jakichkolwiek racjonalnych przyczyn, które mogły wywołać agresję sprawcy. W tej grupie czynów zachowanie sprawcze polegało na duszeniu — 3 sprawy, używaniu niebezpiecznych narzędzi — 6 spraw (butelka — 3, twardy przedmiot — 2, nóż — 1), a w pozostałych na kopaniu nogą po całym ciele. Skutkiem powyższego ofiary odnosiły rozległe i mnogie obrażenia zewnętrzne oraz skutkujące zgonem obrażenia śródczaszkowe i jamy brzusznej.

W grupie rodzinnych libacji alkoholowych (22) sprawcą przestępstwa był najczęściej mężczyzna (20 — 91%) o niższej niż przeciętna uprzedniej karalności (7 — 32%). Natomiast pokrzywdzonymi były częściej kobiety (12 — 54,5%) niż mężczyźni (10 — 45,5%). Odnotowano tu również wysoki stopień uzależnienia od alkoholu, co wyrażało się w pozostawianiu pod jego wpływem obu stron konfliktu i stosunkowo wysokim współczynnikiem nałogowego alkoholizmu (sprawcy — 15, 68%; pokrzywdzeni — 14, 63,6%). Częściej też używano niebezpiecznych narzędzi w postaci noża — 7 i innych — 3 (pogrzebacz, pałka, pręt stali zbrojeniowej), co rzutowało na charakter powodowanych obrażeń cielesnych. Jako sposób działania odnotowano też w dwóch sprawach oblanie płynem łatwopalnym i podpalenie oraz w dwu dalszych duszenie, czego wyrazem były obrażenia szyi i rozległe złamania żeber. Określony motyw działania ustalono tylko w 5 sprawach, w pozostałych zaś — poza „pijacką scysją” na tle nadużycia alkoholu — nie można było wskazać powodów przestępczego postępowania sprawcy.

Kolejną grupę zdarzeń określanych mianem towarzyskich libacji alkoholowych (14), przy pozostawianiu wszystkich uczestników w chwili czynu pod wpływem alkoholu, cechowało niższe uzależnienie, określane alkoholizmem nałogowym. Oceny takie odnoszono do trzech sprawców i dwóch pokrzywdzonych. Sprawcami czynów byli wyłącznie mężczyźni, w tym 5 uprzednio karanych. Znacząca przewaga mężczyzn (11) wystąpiła także w grupie pokrzywdzonych. Sprawcy używali niebezpiecznych narzędzi w postaci noża (2) i deski (1). W dwu dalszych sprawach mechanizm spowodowanego skutku śmiertelnego polegał na duszeniu oraz oblaniu spożywanym spirytusem i podpaleniu. Określony motyw działania sprawcy ustalono w 5 sprawach.

Konflikty rodzinne — jako następna grupa zdarzeń z finałem w postaci ciężkiego uszczerbku ze skutkiem śmiertelnym — charakteryzowały

się niższym uzależnieniem od alkoholu. W chwili czynu pod wpływem alkoholu znajdowało się 9 sprawców i 9 pokrzywdzonych, zaś ocenę alkoholizmu nałogowego przypisywano 5 sprawcom i 3 pokrzywdzonym. Na ogólną liczbę 22 zdarzeń sprawcami czynu było 18 mężczyzn i 4 kobiety, a uprzednią karalność odnotowano u 11 z nich. Pokrzywdzeni przestępstwem to 12 mężczyzn i 10 kobiet. Niebezpiecznych narzędzi użyto w 10 wypadkach i były to noże (7) oraz po jednym: łomołapka, kij i metalowe naczynie kuchenne do nabierania wody, tzw. kwarta. Jako sposób sprawczego działania wystąpiło w 2 sprawach duszenie. Motywy działania sprawcy ustalono w połowie badanych zdarzeń (11).

Konflikty towarzyskie w łącznej liczbie 17 zdarzeń cechowało także niskie uzależnienie od alkoholu. Pod jego wpływem znajdowało się 7 sprawców i 6 pokrzywdzonych; jednego z pokrzywdzonych charakteryzowano jako używającego nałogowo alkoholu. Sprawcami czynu byli wyłącznie mężczyźni, w tym 9 uprzednio karanych, i poza jednym wypadkiem także mężczyźni byli ofiarami przestępstwa. Niebezpiecznych narzędzi w postaci siekiery, noża, sztachety i twardego przedmiotu użyto w 4 wypadkach, zaś motyw działania sprawcy — poza jednym wypadkiem — ustalono we wszystkich pozostałych zdarzeniach. Odnotowano też dwukrotnie jako sposób sprawczego zachowania duszenie ofiary.

Ostatnie trzy sprawy, określone jako inne konflikty, polegały na podjęciu agresywnych zachowań wobec przechodniów, przy czym w jednym wypadku zdarzenie sprowokował pokrzywdzony kopnięciem w samochód, którym poruszał się sprawca. W dwu wypadkach napastnicy użyli niebezpiecznych narzędzi w postaci noża, w tym jeden noża „motytek”.

Dla ustalenia w postępowaniu karnym motywów przestępczego zachowania sprawcy istotnym dowodem są zeznania pokrzywdzonego. W analizowanym typie przestępstwa to przeciwko niemu zwrócona jest agresja sprawcy, mająca swoją przyczynę w bulwersującym go zachowaniu ofiary. Jest jednak niemal regułą, że od ofiary — z uwagi na jej zgon — nie możemy uzyskać żadnych relacji o przyczynach i przebiegu zdarzenia, skutkiem czego poznanie motywów przestępczego działania jest uboższe o ten istotny dowód z jego zeznań. Pojmując motyw jako leżący poza sprawcą czynnik skłaniający go do określonego działania, jako powód uzasadniający to postępowanie w danych okolicznościach zdarzenia, motywy działania sprawców ustalono w 44 analizowanych zdarzeniach, co stanowi 45% badanej próby. Było przy tym charakterystyczne, iż motyw ten był bardziej rozpoznawalny i widoczny w przebiegu

zdarzeń niezwiązanych z pozostawaniem stron konfliktu pod wpływem alkoholu i uzależnieniem alkoholowym.

Motywy te — pod względem ich treści — dotyczyły następujących zachowań ofiary:

a) popełnienia na szkodę sprawcy drobnego przestępstwa przeciw majątkowego lub innego niekorzystnego zachowania (kradzież, przywłaszczenie, uszkodzenie mienia, odmowa udzielenia pożyczki pieniężnej bądź podziału wspólnego mienia) — 10,

b) obrazy lub pomówienia sprawcy bądź jego bliskich, a także zwrócenia mu uwagi na niestosowne zachowanie — 9,

c) zatargu na tle mieszkaniowym lub zadawnionego sporu sąsiedzkiego — 7,

d) sprowokowania sprawcy fizycznym atakiem pokrzywdzonego — 5,

e) sprowokowania sprawcy niestosownym w jego ocenie postępowaniem ofiary, którym były takie jej zachowania jak spożywanie alkoholu bez udziału sprawcy, zawieranie nieaprobowanych stosunków koleżeńskich, niegrypsowanie podczas wspólnego odbywania kary, a nawet płacz noworodka bądź fakt, że pokrzywdzonemu „śmierdziały nogi” — 7,

f) motyw seksualny w pozostałych 6 sprawach — polegający na tym, że ofiara nie wyraziła zgody na współżycie, żądała od sprawcy kolejnego stosunku seksualnego lub homoseksualnego, zdrada konkubiny, wyeliminowanie konkurenta ubiegającego się o względy tej samej partnerki.

Analizując te motywy w kontekście zamiaru spowodowania przez sprawcę ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, nie można oprzeć się wrażeniu, że były to zazwyczaj okoliczności błahe, ich byt zaś — a nawet i brak — był dla sprawcy zawsze wystarczającym pretekstem do realizacji przestępstwa.

6.3. ZACHOWANIA SPRAWCZE I RODZAJ USZCZERBKU NA ZDROWIU POKRZYWDZONEGO

Spowodowana czynnikami zewnętrznymi gwałtowna śmierć człowieka wyczerpuje znamiona przestępstwa przewidzianego treścią art. 156 § 3 k.k., gdy czynnikiem sprawczym tego zgonu — jego czynem wyjściowym — jest zachowanie innej osoby powodujące obrażenia cielesne określone kazuistycznie normą art. 156 § 1 pkt 1 i 2 k.k. Zawarty w tej normie ustawowy opis czynu, według którego śmierć człowieka jest na-

stępstwem zachowań sprawczych określonych treścią art. 156 § 1 k.k., łączy ją na zasadzie warunku *sine qua non* z każdym z wymienionych w niej rodzajów ciężkiego uszczerbku na zdrowiu. W takim opisie czynu pozbawienie człowieka wzroku, słuchu, mowy, zdolności płodzenia itp., jeżeli ich następstwem była śmierć człowieka, wyczerpuje *ex lege* znamiona typu czynu przewidzianego treścią art. 156 § 3 k.k., co z praktycznego punktu widzenia wydaje się wysoce problematyczne. Posiadanie i zachowanie wzroku, słuchu, mowy nie należy do niezbędnych funkcji życiowych człowieka (ludzie nawet rodzą się niewidomi, głusi lub niemi), a ich utrata nie wywołuje każdorazowo skutku śmiertelnego. Wywołane przez sprawcę znamiona skutkowe określone normą art. 156 § 1 k.k. wyczerpują ten tylko typ czynu zabronionego, znamiona zaś typu kwalifikowanego następstwem zejścia śmiertelnego jedynie wówczas, gdy śmierć ta pozostawała w związku przyczynowo-skutkowym z czynem wyjściowym określonej postaci ciężkiego uszczerbku. Tylko niektóre spośród nich, a zwłaszcza choroba realnie zagrażająca życiu, charakteryzują się właściwością takiego niebezpieczeństwa, co powoduje, że w praktyce ścigania karnego przestępstwa przewidzianego w art. 156 § 3 k.k. przyczyną skutku śmiertelnego jest niemal wyłącznie choroba realnie zagrażająca życiu.

Rozpoznanie określonego obrażenia cielesnego bądź choroby rozumianej jako proces patologiczny objawiający się zaburzeniem czynności organizmu, w kontekście wymienionych treścią art. 156 § 1 k.k. poszczególnych rodzajów ciężkich uszczerbków na zdrowiu, wymaga wiadomości specjalnych oraz uzyskania opinii biegłego medyka sądowego bądź stosownej instytucji naukowej lub specjalistycznej (zakładu medycyny sądowej). Opinia taka, uwzględniając sposób działania sprawcy, używanych przezeń narzędzi przestępstwa, tudzież umiejscowienia i wielokrotności zadawanych ciosów, pozwala na określenie mechanizmu powstania urazu, a pośrednio — przez wnioskowanie na podstawie tych przesłanek — przybliżyć nam poznanie rzeczywistego zamiaru sprawcy. Jedną z przesłanek takiego wnioskowania może być medyczna ocena nieuchronności zaistnienia — w danych warunkach działania sprawcy — ciężkiego uszczerbku na zdrowiu bądź skutku śmiertelnego. Taka ocena medyczna nieuchronności zaistnienia skutku należącego do znamion przestępstwa uzasadnia zarzucenie sprawcy świadomości konieczności, a nie świadomości możliwości urzeczywistnienia swoim czynem znamion czynu zabronionego. Świadomość konieczności urzeczywistnienia swoim zachowaniem znamion czynu zabronionego przesądza także

o woli sprawcy, a łącznie o zamiarze bezpośrednim popełnienia przestępstwa¹⁰.

Odnosząc się do tej kwestii w materiale aktowym badanych spraw, przy braku stosownych pytań organu ścigania karnego w treści postanowienia o powołaniu biegłego, sporządzane opinie medyczne z reguły pomijały problem nieuchronności zejścia śmiertelnego w danych warunkach sprawczego zachowania. Wyjątkowo tylko i w pojedynczych wypadkach opiniowano z inicjatywy biegłego, a nie organu procesowego, o braku szans przeżycia bądź minimalnych szansach przeżycia ofiary z uwagi na odniesione obrażenia cielesne. W znaczącej liczbie wypadków (17) sporządzane opinie nie zawierały oceny medycznej stwierdzonych obrażeń w kontekście ciężkiego uszczerbku na zdrowiu i jego poszczególnych rodzajów określonych treścią art. 156 § 1 k.k. Typowym i nieodosobnionym uchybieniem sporządzanych opinii (11 wypadków) był także brak w ich treści ocen medycznych dotyczących najbardziej prawdopodobnego mechanizmu powstania obrażeń bądź też używanych przez sprawcę narzędzi przestępstwa. W czterech dalszych wypadkach porzeczono na opinii wstępnej biegłego wydanej na podstawie oględzin zwłok, mimo sugerowania przezeń (i zachodzącej) konieczności uzyskania opinii uzupełniającej na podstawie całokształtu zebranego materiału dowodowego postępowania przygotowawczego. Uchybienia te były z reguły uzupełniane w toku rozprawy głównej, jednakże ocena obrażeń w kontekście ciężkiego uszczerbku jest warunkiem koniecznym wniesienia oskarżenia o czyn z art. 156 § 3 k.k. i nie pozostaje to również bez wpływu na ocenę zamiaru sprawcy w ramach zarzuconej mu zbrodni zabójstwa.

W ocenie świadomości sprawcy co do konieczności bądź tylko możliwości spowodowania swoim zachowaniem ciężkiego uszczerbku na zdrowiu innej osoby istotne są ustalenia dotyczące sposobu jego postępowania, używanych narzędzi przestępstwa i siły zadawanych ciosów, ukierunkowanie ataku na określone części ciała ofiary, jak również jego ponawiania. Takie właśnie cechy przedmiotowego zachowania oraz wielokrotne powtarzanie czynności wykonawczych uzewnętrzniają podmiotową kierunkowość czynu, ową świadomość konieczności i wolę realizacji znamion przestępstwa. W badanej próbie materiału aktowego ustalenia w tym zakresie przedstawiały się następująco:

¹⁰W. Wolter, *Nauka o przestępstwie*, Warszawa 1973, s. 121–125.

A. Ukierunkowanie sprawczego ataku dotyczyło następujących części ciała (niekiedy dwu lub więcej):

głowa	56
jama brzuszna	23
klatka piersiowa	20
szyja	9
kończyny	4
cała powierzchnia ciała	3

B. Odniesione przez pokrzywdzonych obrażenia cielesne skutkujące zgonem:

złamania kości twarzoczaszki wraz z obrażeniami śródczaszkowymi	28
obrażenia śródczaszkowe bez uszkodzeń kostnych	26
obrażenia jamy brzusznej z uszkodzeniem organów wewnętrznych i krwotokami	22
obrażenia klatki piersiowej z uszkodzeniem jej organów wewnętrznych	8
w tym:	
rany klute serca	6
pęknięcie mięśnia sercowego	1
rana kluta płuca z przecięciem tętnicy międzyżebrowej	1
przecięcie ważnych naczyń krwionośnych prowadzące do wykrwawienia i niewydolności krążeniowo-oddechowej	6
uraz termiczny spowodowany podpaleniem	3
duszenie prowadzące do niewydolności oddechowo-krążeniowej i zgonu w przebiegu procesu leczenia	3
uduszenie	1
złamania żeber i obrażenia wewnętrzne prowadzące w przebiegu zatoru tłuszczowego do niewydolności krążeniowo-oddechowej	1

C. Czas zaistnienia skutku śmiertelnego:

zgon niezwłoczny	14
zgon przed upływem doby od pobicia	41
zgon w czasie dwóch dni od pobicia	3
zgon w czasie trzech dni	8
zgon w czasie pięciu dni	1
zgon w czasie sześciu dni	1
zgon w czasie siedmiu dni	4
zgon w czasie nieustalonym	1

zgon w czasie powyżej siedmiu dni 25

w tym zgon w czasie powyżej sześciu miesięcy 2

D. Sprawcze sposoby działania przestępczego (niekiedy nakładające się na siebie):

użycie nożna 21

użycie innego niebezpiecznego przedmiotu 19

kopanie 41

bicie ręką 18

duszenie 12

podpalenie 3

uderzenie „z główki” 2

skakanie po ciele ofiary 2

inne zachowania (uderzenie głową o ścianę, posadzkę, zepchnięcie z drabiny, uderzenie ciałem noworodka o poręcz łóżka itp.) 10

E. Sprawcze narzędzia i sposoby działania, rodzaj spowodowanego uszkodzenia ciała, czas zaistnienia skutku śmiertelnego

• **użycie noża** — 21

skutki użycia:

uszkodzenie narządów jamy brzusznej 8

przecięcia ważnych naczyń krwionośnych 6

rany klute serca 6

rana kluta płuca z przecięciem tętnicy międzyżebrowej 1

czas zaistnienia skutku śmiertelnego:

niezwłoczny 6

w dniu urazu 7

w drugim dniu 1

w trzecim dniu 2

w siódmym dniu 1

ponad siedem dni 4

• **użycie innego niebezpiecznego przedmiotu** — 19

skutki użycia:

złamanie kości twarzoczaszki z obrażeniami śródczaszkowymi 11

obrażenia śródczaszkowe 5

obrażenia jamy brzusznej z uszkodzeniem organów wewnętrznych i wykrwawieniem 3

czas zaistnienia skutku śmiertelnego:

niezwłoczny 2

w pierwszym dniu 7

w trzecim dniu 2

w piątym dniu	1
ponad pięć dni	7
• kopanie bez używania niebezpiecznych narzędzi — 29	
skutki urazu:	
złamania kości twarzoczaszki z obrażeniami śródczaszkowymi	7
obrażenia śródczaszkowe	12
obrażenia jamy brzusznej z uszkodzeniem organów wewnętrznych i wykrwawieniem	9
pęknięcie mięśnia sercowego	1
czas zaistnienia skutku śmiertelnego:	
niezwłoczny	2
w pierwszym dniu	18
w trzecim dniu	2
ponad siedem dni	7
• silne i wielokrotne urazy zadawane ręką bądź nieustalonym narzędziem tępym — 15	
skutki urazu:	
złamania kości twarzoczaszki z obrażeniami śródczaszkowymi	7
obrażenia śródczaszkowe	7
obrażenia jamy brzusznej z uszkodzeniem organów wewnętrznych i wykrwawieniem	1
czas zaistnienia skutku śmiertelnego:	
w pierwszym dniu	7
w drugim dniu	1
w trzecim dniu	2
w szóstym dniu	1
w siódmym dniu	1
ponad siedem dni	3
• duszenie — 4	
skutki urazu:	
niewydolność krążeniowo-oddechowa w przebiegu procesu leczenia	3
porażenie centralnego układu oddechowego w mechanizmie zadławienia	1
czas zaistnienia skutku śmiertelnego:	
niezwłoczny	1
ponad siedem dni	2
nie ustalono	1
• oblanie płynem łatwopalnym i podpalenie — 3	

skutki urazu:

— uraz termiczny i oparzenia 40%, 47% i 75% powierzchni ciała
 czas zaistnienia skutku śmiertelnego:

— w drugim dniu 1

— ponad siedem dni 2

• **uderzenie w twarz ciosem „z główki” — 2**

skutki urazu:

złamania kości twarzoczaszki z obrażeniami śródczaszkowymi 2
 czas zaistnienia skutku śmiertelnego:

niezwłoczny 1

w pierwszym dniu 1

• **uderzenie głową o posadzkę i ścianę budynku — 2**

skutki urazu:

złamania kości twarzoczaszki z obrażeniami śródczaszkowymi 1
 obrażenia śródczaszkowe 1

czas zaistnienia skutku śmiertelnego:

niezwłoczny 1

ponad siedem dni 1

• **uderzenie ciałem noworodka o poręcz łóżka — 1**

skutki urazu:

obrażenia śródczaszkowe 1

czas zaistnienia skutku śmiertelnego:

natychmiastowy 1

• **uraz cielesny prowadzący do zatoru tłuszczowego — 1**

skutki urazu:

niewydolność krążeniowo-oddechowa w przebiegu zatoru tłuszczowego 1

czas zaistnienia skutku śmiertelnego:

w pierwszym dniu 1

• **zepchnięcie z drabiny — 1**

skutki urazu:

obrażenia jamy brzusznej z uszkodzeniem organów wewnętrznych 1

czas zaistnienia skutku śmiertelnego:

ponad siedem dni 1

Wszystkie wyszczególnione wyżej obrażenia cielesne zostały ocenione przez biegłych w opiniach złożonych do akt postępowania przygotowawczego bądź w toku rozprawy głównej jako choroba zagrażająca realnie życiu, a więc jako stanowiące ciężki uszczerbek na zdrowiu

w rozumieniu art. 156 § 1 k.k. Oceny te nie zostały w pełni podzielone w postępowaniu sądowym, głównie za sprawą wspomnianego wyroku Trybunału Konstytucyjnego o uznaniu za niezgodne z Konstytucją obwieszczenia Prezesa Rady Ministrów o sprostowaniu błędu w tekście art. 156 § 1 k.k., o czym będzie mowa w pkt 6.4.

Odnosząc się do stopnia zagrożenia dla życia wynikającego z ustalonych zachowań sprawczych — na podstawie rodzaju spowodowanych obrażeń oraz czasu zaistnienia skutku śmiertelnego — był on szczególnie wysoki dla posługiwania się nożem lub innym niebezpiecznym przedmiotem, a także zadawania ciosów poprzez kopanie. Stopień tego zagrożenia był również wysoki przez zachowania polegające na wielokrotnym powtarzaniu zadawanych urazów. Materiał aktowy badanych spraw pozwalał także na przyjęcie, iż nóż jako narzędzie popełnienia przestępstwa ciężkiego uszczerbku na zdrowiu ze skutkiem śmiertelnym był najczęściej używanym w konfliktach rodzinnych. Na ogólną liczbę 21 ujawnionych wypadków użycia noża 15 (co stanowi 71%) dotyczyło konfliktów rodzinnych i rodzinnych libacji alkoholowych. Powyższe wynika głównie z faktu, że miejscem czynu był najczęściej lokal mieszkalny stron konfliktu oraz związana z tym dostępność noża jako przedmiotu ataku bądź obrony.

6.4. POSTĘPOWANIE SĄDOWE, KWALIFIKACJA PRAWNA CZYNU I WYMIAR KARY

Zamieszczony niżej czas trwania postępowania sądowego w sprawach o ciężki uszczerbek na zdrowiu ze skutkiem śmiertelnym był znacznie dłuższy niż średni czas trwania postępowania w sądach okręgowych jako sądach I instancji, a także dłuższy niż czas trwania śledztwa o ten typ przestępstwa. Wynosił on bowiem 10 miesięcy — przy średnim czasie 6 miesięcy postępowania sądowego i 5 miesiącach śledztwa. Powodem dłuższego czasu trwania postępowania sądowego był charakter tego typu przestępstwa, jak również okoliczność, że zapadłe w 10 sprawach wyroki zostały uchylone do ponownego rozpoznania, w kilku zaś innych sprawach zachodziła potrzeba uzyskania dodatkowych opinii zakładów naukowych, czego nie uczyniono w postępowaniu przygotowawczym. Jedynie w trzech sprawach: II K 333/02 Sądu Okręgowego w O., IV K 75/02 Sądu Okręgowego w L. i II K 27/02 Sądu Okręgowego w K., złożone akty oskarżenia czekały odpowiednio: półtora roku, rok i 4 miesiące oraz 9 miesięcy, na wyznaczenie terminu rozprawy. W jednej zaś ze

spraw — XVI K 417/01 Sądu Okręgowego w K. — obrońcy oskarżonego (sprawcy użycia noża typu „motylek” i skazanego na 9 lat pozbawienia wolności) przez ponad rok „blokowali” skutecznie rozpoznanie sprawy, składając pięciokrotnie niezasadne zażalenia do Sądu Apelacyjnego w K. na odmowę uchylenia tymczasowego aresztowania wobec oskarżonego Damiana W.

Czas trwania postępowania sądowego w badanych sprawach:

do 3 miesięcy	25, tj. 25,5%
ponad 3 do 6 miesięcy	25, tj. 25,5%
ponad 6 miesięcy do roku	20, tj. 20,4%
ponad rok	28, tj. 28,6%

Oceny prawnokarne czynu przypisanego sprawcy prawomocnym wyrokiem:

art. 148 § 1 k.k.	1
art. 156 § 3 k.k.	61
art. 156 § 1 i 3 w zw. z art. 11 § 2 k.k.	23
art. 156 § 3 i 158 § 3 w zw. z art. 11 § 2 k.k.	1
art. 155 i 157 § 1 w zw. z art. 11 § 2 k.k.	6
art. 155 k.k.	4
art. 156 § 2 k.k.	1
art. 157 § 2 k.k.	1
razem	98

Wymiar kary za przestępstwo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu ze skutkiem śmiertelnym (art. 156 § 3 k.k., 156 § 1 i 3 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k., art. 156 § 3 i 158 § 3 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k.):

do roku pozbawienia wolności	1
od roku do 2 lat pozbawienia wolności	5
powyżej 2 lat do 3 lat pozbawienia wolności	5
powyżej 3 lat do 5 lat pozbawienia wolności	30
powyżej 5 lat do 10 lat pozbawienia wolności	40
powyżej 10 lat pozbawienia wolności	2
razem	83

W dwu sprawach, przy prawnokarnej ocenie czynu sprawcy w ramach art. 156 § 3 k.k., zapadło na podstawie art. 25 § 3 k.k. jedno orzeczenie o odstąpieniu od wymiaru kary oraz jedno uniewinnienie oskarżonego wobec działania w obronie koniecznej.

Odnosząc się do prawnokarnych ocen przypisanego sprawcy prawomocnym wyrokiem popełnienia przestępstwa ciężkiego uszczerbku

na zdrowiu ze skutkiem śmiertelnym, ocena ta — podobnie jak podnoszono to w stosunku do aktów oskarżenia — wyczerpuje się w pełni i zamyka w monistycznej kwalifikacji art. 156 § 3 k.k. stanowiącego samodzielny typ przestępstwa o złożonej stronie podmiotowej¹¹ i było tu zbędne powoływanie innych prawnokarnych ocen, bowiem ich zbieg z cytowanym przepisem był pozorny.

Wymiar kary za przestępstwo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu ze skutkiem śmiertelnym w zdecydowanej większości badanych spraw plasował się w dwu przedziałach: powyżej 3 do 5 lat oraz powyżej 5 do 10 lat pozbawienia wolności — co stanowiło odpowiednio 36,1% i 48,2% badanej próby skazań na podstawie art. 156 § 3 k.k. Wymiar kary poniżej dolnej granicy zagrożenia karnego przewidzianego sankcją art. 156 § 3 k.k. odnotowano w dwu sprawach i uzasadniono, w jednej z nich — działaniem sprawcy w obronie koniecznej z przekroczeniem jej granic, w drugiej zaś — ograniczoną w stopniu znacznym zdolnością rozpoznania przez oskarżonego znaczenia czynu i kierowania swoim postępowaniem, i miało to odzwierciedlenie w materiale dowodowym sprawy. Wymiar kary w dolnej granicy zagrożenia karnego bądź też powyżej 10 lat pozbawienia wolności należał do wyjątkowych — odpowiednio cztery i dwa wypadki. W grupie skazań na karę powyżej 5 lat pozbawienia wolności mieściły się te wypadki, w których ocena zamiaru sprawcy podejmowana na podstawie całokształtu jego przedmiotowych zachowań, a to: sposób działania zagrażający bezpośrednio życiu, używane narzędzia przestępstwa, umiejscowienie, siła i wielokrotność zadawanych urazów, tudzież rozległość i śmiertelność obrażeń odniesionych przez ofiarę, wskazywała, że wyłącznym i koniecznym efektem tych zachowań sprawczych będzie skutek śmiertelny, a przeto również na jego zamiar popełnienia zbrodni zabójstwa.

Uwzględniając powyższe, nie wydaje się, aby wymiar kary za ten typ przestępstwa stanowił problem w praktyce ścigania przestępstwa ciężkiego uszczerbku na zdrowiu ze skutkiem śmiertelnym. Problem ten — podobnie jak w postępowaniu przygotowawczym — tkwi w niezasadnym i sprzecznym z materiałem dowodowym, łagodzeniu prawnokarnej oceny czynu i odpowiedzialności sprawcy, mającym dwa podstawowe kierunki:

¹¹B. Michalski w: *Kodeks karny. Część szczególna...*, red. A. Wąsek, s. 314.

- rezygnacji z oceny czynu sprawcy jako zbrodni zabójstwa na rzecz łagodniejszej kwalifikacji ciężkiego uszczerbku na zdrowiu ze skutkiem śmiertelnym,
- oceny zachowań stanowiących bezpośrednią realizację czynu zabronionego, objętych zarówno świadomością możliwości, jak i tych objętych świadomością konieczności jego urzeczywistnienia, niemal wyłącznie w kategorii zamiaru ewentualnego.

Charakter przejściowy — w związku z wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego o uchyleniu jako niezgodnego z Konstytucją wspomnianego obwieszczenia Prezesa Rady Ministrów o sprostowaniu błędu w tekście art. 156 § 1 pkt 2 k.k. — miała także błędna i sprzeczna, zarówno z wiedzą medyczną, jak i poczuciem rzeczywistości, interpretacja pojęcia długotrwałej choroby realnie zagrażającej życiu, co rzutowało na wyłączenie prawnokarnej oceny określonych zdarzeń jako ciężkich uszczerbków na zdrowiu, w tym także uszczerbków ze skutkiem śmiertelnym.

W badanej grupie spraw sądy nie podzieliły kwalifikacji prawnej ciężkiego uszczerbku przyjętej aktem oskarżenia w 13 sprawach i uznały oskarżonych winnymi popełnienia:

— zbrodni zabójstwa z art. 148 § 1 k.k. (II K 396/02 Sądu Okręgowego w O.),

— występków z art. 157 § 2 i 156 § 2 k.k. (V K 159/04 Sądu Okręgowego w K. i II K 333/02 Sądu Okręgowego w O.),

— występków nieumyślnego spowodowania śmierci człowieka z art. 155 k.k. (V K 353/03 Sądu Okręgowego w K., II K 192/03 Sądu Okręgowego w P., III K 64/04 Sądu Okręgowego w L. i III K 125/04 Sądu Okręgowego w S.),

— w pozostałych sześciu sprawach również nieumyślnego spowodowania śmierci człowieka z art. 155 k.k., pozostającego w zbiegu kumulatywnym ze średnim uszczerbkiem na zdrowiu z art. 157 § 1 k.k. (V K 4/03 i V K 96/03 Sądu Okręgowego w K., II K 21/03 i II K 41/04 Sądu Okręgowego w R., II K 96/03 Sądu Okręgowego w S. i VI K 4/03 Sądu Okręgowego w K. Ośrodka Zamiejscowego w P.). W tej grupie spraw — z wyjątkiem jednej (V K 4/03 Sądu Okręgowego w K.) — mieściły się wszystkie wypadki, w których skutek śmiertelny był następstwem choroby realnie zagrażającej życiu, lecz choroba ta, zdaniem orzekających sądów, nie miała cech ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, gdyż realne zagrożenie życia nie było równocześnie zagrożeniem długotrwałym.

Nie pretendując w tym miejscu do prowadzenia właściwej środkom odwoławczym polemiki z zapadłymi wyrokami, nie można pominąć ich

istotnych mankamentów, odnoszących się w dwu sprawach do oceny braku zamiaru spowodowania istotnego urazu cieleśnego będącego ciężkim uszczerbkiem na zdrowiu oraz oceny wprowadzonego wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego „jurydycznego mariażu” znamion realnego zagrożenia życia z długotrwałością tego zagrożenia, jako kumulatywnych znamion jednej postaci ciężkiego uszczerbku na zdrowiu.

W sprawie II K 192/03 Sądu Okręgowego w P., w której zarzucono oskarżonemu popełnienie przestępstwa ciężkiego uszczerbku na zdrowiu ze skutkiem śmiertelnym, możliwy mechanizm urazu polegał, według opinii zakładu medycyny sądowej, na duszeniu pokrzywdzonego za szyję bądź też odgięciu głowy z rozciągnięciem tętnic szyjnych, co skutkowało w obu sytuacjach ustaniem dopływu krwi do mózgu i niewydolnością krążeniowo-oddechową oraz zgonem. Pokrzywdzony z chwilą doznania urazu utracił przytomność i nie odzyskał jej do chwili zgonu. W ocenach medycznych i prawnych tego rodzaju zachowanie powoduje bezpośrednio niebezpieczeństwo dla życia i stanowi chorobę zazwyczaj zagrażającą życiu¹². Również doświadczenie życiowe poucza jednostkę, że każdy uraz skierowany na szyję, w tym zwłaszcza duszenie bądź odginanie głowy, powoduje zaburzenie funkcji oddychania albo niebezpieczeństwo złamania kręgów szyjnych, co pośrednio określa jednoznacznie zamiar sprawcy skierowany na najdalej idące obrażenia cieleśne, nie wyłączając zgonu ofiary. Dokonana przez sądy ocena sprawczego zachowania w takich warunkach przebiegu zdarzenia zdaje się pozostawać w sprzeczności z poczuciem rzeczywistości.

W innej zaś sprawie (III K 125/04 Sądu Okręgowego w Ś.) podczas alkoholowej libacji rodzinnej ojca z synem, która przerodziła się we wzajemną bójkę, zachowanie sprawcy syna względem ojca polegało na biciu go ręką, kopaniu i dwukrotnym silnym pchnięciu na ścianę oraz spowodowanych tymi pchnięciami uderzeniach głową o wiszącą na ścianie półkę i o ścianę. O znacznej sile tych ostatnich urazów świadczyło zerwanie się półki z zawieszenia, a także pochodzące od uderzenia głową wgniecenie w płycie kartonowo-gipsowej ściany. W ich wyniku pokrzywdzony doznał dwu ognisk stłuczenia głowy w części ciemieniowo-potylicznej i skroniowej oraz krwiałków podtwardówkowego i podpajęczynówkowego, co skutkowało niemal niezwłocznym jego zgonem (w ciągu godziny od chwili urazu). Zachowanie sprawcy oskarżonego oceniono jako

¹²T. Marcinkowski, *Medycyna sądowa dla prawników*, Warszawa 1993, s. 269; wyrok SN z 12 stycznia 1977 r., II KR 371/76 z głosem L. Niedzielskiego, OSPIKA 1978, nr 3, s. 140.

występek nieumyślnego spowodowania śmierci (art. 155 k.k.) i uzasadniono tym, że zamiarem oskarżonego nie było spowodowanie ciężkiego uszczerbku, a jego „działaniu można postawić zarzut niezachowania ostrożności, bo można było oczekiwać od niego miarkowania przemocy wobec pijanego pokrzywdzonego — własnego ojca”. O praktycznym rozumieniu reguł ostrożności na tle przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu oraz ich przydatności w ocenie istoty przestępstwa nieumyślnego świadczą również stosowny *passus* z uzasadnienia wyroku w innej sprawie: „Miroslaw L. kilkakrotnie z całej siły uderzył celowo drewnianą nogą od stołu Andrzeja Z. w tak wrażliwą i podatną na obrażenia część ciała, jaką jest głowa, i kontynuował to działanie, gdy ten nie próbował się w żaden sposób bronić. Uderzenia te były mocnymi, skierowanymi na wrażliwe organy ciała — nastąpiło naruszenie reguł ostrożności, o jakich mowa w art. 9 § 2 k.k. Miał co najmniej możliwość przewidzenia śmierci pokrzywdzonego”. Czy przypadkiem nie zamiaru jej osiągnięcia, zaś „podparcie się” regułami ostrożności posłużyło odrzuceniu takiego zamiaru?

Odnosząc się do zapadłych wyroków, mocą których nie podzielono kwalifikacji prawnych oskarżenia — ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, albowiem realne zagrożenie życia pokrzywdzonego nie trwało przez okres przekraczający sześć miesięcy, argumentacja ta była sprzeczna z poglądami prezentowanymi w piśmiennictwie. W rzeczywistości, skutek śmiertelny następuje tym szybciej, im cięższe jest doznane przez pokrzywdzonego obrażenie cielesne, można by rzec — szybkość jego nastąpienia jest wprost proporcjonalna do ciężkości doznanego urazu. Świadczą o tym dobitnie prezentowane wyżej wyniki badań dotyczące czasu nastąpienia skutku śmiertelnego. Więcej niż połowa śmiertelnych skutków nastąpiła w ciągu pierwszej doby od chwili doznania urazu, a tylko w dwu wypadkach po upływie sześciu miesięcy. Byłoby bezsens — unikając bardziej dosadnych określeń — aby z kręgu ciężkich uszczerbków na zdrowiu wyłączać najbardziej ciężkie uszkodzenia cielesne, gdyż pokrzywdzony zmarł „za wcześnie” — przed okresem ochronnym sześciu miesięcy — i nie uznawać ich także za zbrodnię zabójstwa. Ten bezsens normy prawnej połączenia długotrwałości z realnym zagrożeniem dla życia i jej konsekwencje dla wymiaru sprawiedliwości dostrzegł Andrzej Zoll. W komentarzu do Kodeksu karnego podkreśla wyraźnie, że nie chodzi tu o okres sześciu miesięcy — jak interpretowano na podstawie art. 155 k.k. z 1969 r. Na gruncie art. 156 § 1 pkt 2 k.k. z 1997 r. „długotrwałość może być rozumiana nawet jako okres kilkudnio-

wy”¹³. Problem ten eksponowali również biegli w opiniach, zwłaszcza w opiniach zakładów medycyny sądowej, podnosząc, że: „sformułowanie długotrwała choroba realnie zagrażająca życiu z punktu widzenia lekarskiego jest bezsensowne. W praktyce lekarskiej nie spotykamy się ze stanem zagrożenia, który trwałby najmniej sześć miesięcy. Jeżeli coś realnie zagraża życiu, to trwa to krótko i albo kończy się śmiercią, albo mija stan realnego zagrożenia”¹⁴. Na argumenty te były „odporne” zwłaszcza sądy odwoławcze, jeden z nich wytykał zaś sądowi I instancji podatnemu na wskazania wiedzy medycznej i doświadczenie życiowe, że „ma zgubny nawyk orzekania w granicach aktu oskarżenia”¹⁵.

W ocenie zebranych dowodów ustawa obciąża organ postępowania karnego obowiązkiem uwzględniania zasad prawidłowego rozumowania oraz wskazań wiedzy i doświadczenia życiowego, a także obowiązkiem rozstrzygnięcia na korzyść oskarżonego niedających się usunąć wątpliwości. Na tle badanych spraw o przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu nie można oprzeć się wrażeniu, iż ta ustawowa zasada o sposobie rozstrzygnięcia wątpliwości jest błędnie pojmowana. Na korzyść oskarżonego dość często rozstrzygane są i te dające się usunąć wątpliwości, a w razie ich braku — nie stroniąc od sofistycznej argumentacji — podnosi się je niezasadnie, aby umniejszyć zawinienie sprawcy. I tak, oceniają jako ciężki uszczerbek spowodowany w zamiarze ewentualnym te zachowania sprawcze, których jedynym i koniecznym rezultatem mogły być najpoważniejsze obrażenia zagrażające życiu i prowadzące do zejścia śmiertelnego, jak np.:

— zadanie nożem ciosu penetrującego do komór serca na głębokość przekraczającą znacznie długość ostrza (IV K 98/04 Sądu Okręgowego w G.),

— zadanie w brzuch ciosu nożem kuchennym, skutkującego uszkodzeniem naczyń krwionośnych, wiązadła sierpowatego wątroby, jelita poprzecznego i krezki (IV K 397/03 Sądu Okręgowego w L.),

— zadanie nożem ciosu w szyję z przecięciem tętnicy szyjnej, kręgowej i żyły wspólnej (III K 34/04 Sądu Okręgowego w J.G.),

¹³A. Zoll w: *Kodeks karny. Komentarz. Część szczególna*, red. A. Zoll, Zakamycze 1999, t. II, s. 281.

¹⁴Akta II K 41/04 Sądu Okręgowego w R.; akta IV K 274/03 Sądu Okręgowego w G.

¹⁵Akta II K 21/03 Sądu Okręgowego w R.

— oblanie człowieka rozpuszczalnikiem i podpalenie skutkujące oparzeniem termicznym 75% powierzchni ciała, przy posiadanej wiedzy o właściwościach tego środka (III K 22/03 Sądu Okręgowego w K.).

Opinie biegłych o sile zadanego ciosu nożem podważane są stwierdzeniem sądu, że nóż nie został wbity w ciało na całą długość ostrza, bądź też że oskarżony jest silnym mężczyzną i dla niego siła ciosu nie musiała być aż tak subiektywnie duża (XV K 52/03 Sądu Okręgowego w Ł., III K 351/03 Sądu Okręgowego w S.). W tych zaś sytuacjach, gdy kanał rany przekraczał swoją głębokością długość ostrza, okoliczność ta pomijana jest milczeniem (II K 62/03 Sądu Okręgowego w S.). W ocenie sądu zawinienie sprawcy umniejsza również okoliczność, że szybkość narastania obrzęku mózgu skutkująca zgonem ofiary należy do indywidualnych cech osobniczych, które nie były znane oskarżonemu (XV K 36/03 Sądu Okręgowego w Ł.), względnie też, że wypity alkohol (denaturat) i emocje, którym poddał się sprawca, stepiły u niego procesy racjonalnego myślenia (III K 14/03 Sądu Okręgowego w S.).

Statystyczna sygnalizacja możliwości zmiany prawnokarnej oceny czynu jako zbrodni zabójstwa na rzecz ciężkiego uszczerbku ze skutkiem śmiertelnym urzeczywistniła się stosunkowo szeroko w praktyce orzeczniczej sądów. Sądy nie podzielały prawnokarnych ocen czynu przyjętych aktem oskarżenia jako zbrodni zabójstwa i w wielu dalszych sprawach nie zmieniły wadliwych ocen prawnokarnych oskarżyciela publicznego, kwalifikującego czyn jako ciężki uszczerbek na zdrowiu ze skutkiem śmiertelnym na rzecz zbrodni zabójstwa. Prawnokarne oceny czynu kwalifikowanego przez oskarżyciela publicznego jako ciężki uszczerbek na zdrowiu ze skutkiem śmiertelnym były bezkrytycznie podzielane przez sądy, za czym przemawia fakt, że tylko w dwu sprawach — wyjąwszy wniesione oskarżenia o zbrodnię zabójstwa — zarządzono ich rozpoznanie w składzie określonym treścią art. 28 § 3 k.p.k., z uwagi na możliwość oceny czynu jako wyczerpującego znamiona przestępstwa z art. 148 § 1 k.k.

Wyrazem tego było również podnoszone dość często i podkreślane stanowisko, że sama strona wykonawcza czynu nie wystarcza dla przyjęcia zamiaru pozbawienia życia człowieka, a pozwala jedynie na obciążenie sprawcy możliwością lub powinnością przewidywania skutku śmiertelnego. Cóż warte jest w obliczu obiektywnych faktów to subiektywne *credo* organu stosującego normę prawną, iż strona wykonawcza czynu nie przesądza o zamiarze, gdy sprawca zamienia ofiarę w żywą pochod-

nię¹⁶. Czego może chcieć sprawca używający w swym gospodarstwie rolnym siekiery do rąbania drewna i uboju zwierząt, gdy obuchem tej siekiery uderza dwukrotnie w głowę swego swarliwego sąsiada, a sprawca duszenia człowieka, pozostawiający ewidentne tego ślady w mięśniach szyi, złamaniach kości gnykowej i obustronnych wielokrotnych złamaniach żeber, czy wreszcie sprawca — używając tu gwary przestępczej — „żeniący swoją ofiarę z kosą”¹⁷ tak skutecznie, że jednym ciosem przeżywa obie komory i przedsionek serca, zaś narzędzie zbrodni wyjmuje już ze zwłok, a nie z ciała dogorywającej ofiary. Można mieć wątpliwości, czy taka ocena dowodów jest zgodna z zasadami prawidłowego rozumowania, wskazaniem wiedzy i doświadczeniem życiowym.

Uznając, iż zamiar sprawcy czynu zabronionego określa bardziej wiernie i obiektywnie świadoma realizacja jego znamion przedmiotowych niż prezentowane werbalnie subiektywne stanowisko oskarżonego, oceniono, że w 34 wypadkach badanych zdarzeń, tj. w 35% badanej próby akt, ich sprawcy działali w zamiarze bezpośrednim lub ewentualnym pozbawienia życia swych ofiar, a tylko w jednym wypadku nastąpiło sądowe uznanie winy popełnienia zbrodni zabójstwa. W ocenie tej uwzględniano takie czynniki jak: motywację działania sprawcy, motywację rozumianą jako czynnik, który uruchomił to zachowanie, wypowiedziane przed czynem groźby w stosunku do ofiary, rodzaj użytego narzędzia, umiejscowienie urazów, ich siłę i konieczne tego skutki, a zwłaszcza zaś wielokrotne ich ponawianie, gdyż poprzez wielokrotność czynności wykonawczych sprawca najbardziej wyraźnie uzewnętrznia znamię czasownikowe danego typu czynu zabronionego i określa podmiotowo swoje zachowanie w granicach naruszanej normy. Nie powielając już powoływanych spraw, zamiar pozbawienia życia był ewidentny we wskazanych przykładowo poniżej wypadkach skazań za przestępstwo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu ze skutkiem śmiertelnym:

- sygnatura akt II K 38/04 Sądu Okręgowego w Ł. przeciwko Józefowi Ch. o pobicie ze skutkiem śmiertelnym żony. Przyczyną zgonu był wstrząs urazowy spowodowany mnogimi obrażeniami szyi, klatki piersiowej i jamy brzusznej, w tym pęknięcie lewego płata tarczycy, otarcia i sińce okolicy podbródkowej i podżuchwowej, złamanie obojczyka, obustronne wielomiejscowe złamanie 15 żeber, rozedma płuc i niedo-

¹⁶Taki sposób działania ocenia się w piśmiennictwie jako zabójstwo kwalifikowane — *vide* K. Daszkiewicz, *Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu*, Warszawa 2000, s. 40.

¹⁷Zwrot oznaczający w gwarze przestępczej ożenek ze śmiercią, skazanie na śmierć.

krwienie narządów wewnętrznych wskazujące na mechanizm duszenia ofiary. Ujawniono również pęknięcie śledziony i rozdarcie krezki jelita cienkiego z następowymi wylewami krwi do jamy brzusznej. Motywem działania sprawcy był odwet za skryte alkoholizowanie się żony (stężenie alkoholu w chwili jej zgonu wynosiło 3,2‰). Zespół zależności alkoholowej stwierdzono również u sprawcy (w chwili zatrzymania — 1‰);

- sygnatura akt II K 96/04 Sądu Okręgowego w O. przeciwko Tadeuszowi T. o pobicie ze skutkiem śmiertelnym sąsiada Jerzego P. Przyczyną zgonu był rozległy uraz śródczaszkowy spowodowany rozległymi i zadanymi ze znaczną siłą ranami tłuczonymi głowy — co najmniej w liczbie 7. Motywem działania była okoliczność, iż podczas wspólnego spożywania alkoholu w mieszkaniu sprawcy pokrzywdzony dokonał na jego szkodę kradzieży kwoty 1500 zł. Po ujawnieniu kradzieży i pobiciu pokrzywdzonego sprawca wrzucił go do piwnicy znajdującej się wewnątrz swego domu, gdzie nastąpił jego zgon;

- sygnatura akt II K 11/04 Sądu Okręgowego w S. przeciwko Markowi F. o pobicie ze skutkiem śmiertelnym Leokadii R. (teściowej). Przyczyną zgonu była niewydolność krążeniowo-oddechowa spowodowana obrażeniami głowy (pochodzącymi od kopania) skutkującymi urazem śródczaszkowym w postaci krwawienia do przestrzeni podtwardówkowej mózgu. Na ciele ofiary ujawniono również ewidentne ślady duszenia w postaci obustronnych zasinień i wylewów krwawych w mięśniach szyi oraz pochodzące od „kolankowania” złamania 18 żeber;

- sygnatura akt IV K 416/02 Sądu Okręgowego w Ł. przeciwko Zbigniewowi O. o pobicie ze skutkiem śmiertelnym konkubiny Beaty D. Przyczyną jej zejścia śmiertelnego był masywny krwiak podtwardówkowy na sklepiści i podstawie czaszki, wylewy podpajęczynówkowe, krew w komorach mózgu oraz obrzęk i stłuczenie pnia mózgu, pochodzące od silnych i mnogich urazów głowy. Wśród stwierdzonych obrażeń odnotowano również złamanie trzonu prawej kości promieniowej, rozerwanie wątroby oraz obrażenia tkanek miękkich szyi i okolicy podżuchwowej wskazujące na ucisk ręką tej okolicy ciała. Ujawnione urazy zewnętrzne były usytuowane w 29 miejscach;

- sygnatura akt II K 27/03 Sądu Okręgowego w K. przeciwko Józefowi M. o pobicie ze skutkiem śmiertelnym żony Krystyny. Przyczyną zgonu był wstrząs urazowo-krwotoczny spowodowany licznymi obrażeniami wewnętrznymi, w tym: rozkawałkowanie lewej nerki z rozerwaniem tętnicy nerkowej, wielomiejscowe pęknięcia śledziony, złamania

7 żeber i inne, spowodowane kopaniem oraz naskakiwaniem całym ciężarem ciała na leżącą na podłodze pokrzywdzoną. Motywem działania sprawcy była zemsta z powodu nadużywania alkoholu przez pokrzywdzoną i upicie się jej w dniu zajścia do nieprzytomności (4‰). Sprawca czynu znajdował się także w stanie nietrzeźwości (1,4‰ w 10 godzin po zdarzeniu);

- sygnatura akt III K 580/02 Sądu Okręgowego w P. przeciwko Kazimierzowi B. o pobicie ze skutkiem śmiertelnym Edwarda M. Przyczyną gwałtownej śmierci ofiary był masywny krwiak podtwardówkowy i podpajęczynówkowy lewej półkuli mózgu oraz obrzęk mózgu, spowodowane licznymi i silnymi urazami głowy. Ustalenia dowodowe postępowania wskazywały, że pokrzywdzony przyrzekł sprawcy pożyczanie kwoty 300 zł, a gdy ten zgłosił się po pieniądze, oświadczył, że już ich nie ma, bo je „przepił”. Oświadczenie to spowodowało wybuch agresji u sprawcy oraz pobicie ofiary, w tym dwukrotne uderzenie w głowę butelką po nalewce (z grubego szkła). Następnie sprawca przeszukał kieszenie nieprzytomnej ofiary i zabrał celem przywłaszczenia odnalezioną kwotę 230 zł;

- sygnatura akt III K 91/04 Sądu Okręgowego w W. W kategorii ciężkiego uszczerbku na zdrowiu ze skutkiem śmiertelnym oceniono także zachowanie Kingi J., która w ten sposób „uspokoila” płaczącego noworodka — syna Patryka liczącego 1 miesiąc i 4 dni, że uderzyła całym jego ciałem o drewnianą krawędź łóżka i stosowała mechanizm jego duszenia. Według opinii Zakładu Medycyny Sądowej Akademii Medycznej w W. przyczyną nagłej i gwałtownej śmierci dziecka były obrażenia czaszkowo-mózgowe z następowym krwawieniem śródczaszkowym. Stwierdzono też: złamania żeber pochodzące od jednorazowego urazu i obraz rozdęcia płuc z otarciami naskórka twarzy przy nosie, mogące wskazywać na duszenie w mechanizmie zatykania otworów przez przyciskanie twarzy dziecka do materiału.

Zapadłe orzeczenia sądowe prokurator zaskarżył apelacją w 15 sprawach i tylko 3 spośród nich zostały uwzględnione w części dotyczącej orzeczenia o karze.

7. UWAGI KOŃCOWE

Wynikający z treści informacji stan ścigania sprawcy przestępstwa ciężkiego uszczerbku na zdrowiu ze skutkiem śmiertelnym kreśli, odnoszący

się do wszystkich etapów procesu karnego, obraz wysoce pesymistyczny. Obraz, na którym dominuje niemoc ścigania — obejmuje on zarówno fazę wstępnego zabezpieczenia dowodów na miejscu popełnienia czynu zabronionego, jak również cały etap uczestnictwa medyka sądowego, celem ich późniejszego wykorzystania w procesie ustalania i dowodzenia winy sprawcy. Ocena zaś zebranych dowodów i okoliczności popełnienia czynu prowadzona jest bez zachowania równowagi interesów stron zaistniałego konfliktu i odbywa się z wyraźnym pokrzywdzeniem ofiary, skutkiem czego następuje minimalizowanie odpowiedzialności sprawcy, a zwłaszcza zaś jego wina nie uzyskuje właściwej oceny prawnokarnej poprzez odzwierciedlenie jej w odpowiedniej normie szczególnej prawa karnego materialnego.

Jest to następstwem zaniedbań polegających zwłaszcza na:

- spóźnionej reakcji na zawiadomienie o przestępstwie w postaci niezwłocznego podjęcia czynności procesowych oraz decyzji o wszczęciu postępowania;
- uchybieniach w zakresie pełnego ujawniania i zabezpieczania używanych narzędzi przestępstwa, a także ustalania ich szczególnie niebezpiecznych właściwości;
- uchybieniach w zakresie dokumentowania, w tym także dokumentowania pogładowego ujawnionych obrażeń, ich umiejscowienia i wielokrotności urazów, a następnie uzyskiwania stosownych opinii medycznych określających, obok charakteru uszczerbku cielesnego, również możliwy mechanizm powstania urazu, rodzaj użytego narzędzia, stopień zagrożenia życia, a także wynikającą z nich nieuchronność grożącego skutku;
- podejmowaniu w przebiegu całego procesu nieadekwatnej do zebranego materiału dowodowego prawnokarnej oceny czynu sprawcy skutkującej minimalizowaniem jego zawinienia.

Ograniczenie odpowiedzialności karnej sprawcy skutku śmiertelnego będącego następstwem umyślnych uszczerbków na zdrowiu tylko do ciężkiego uszczerbku jako czynu wyjściowego jest nieuzasadnione zarówno względami dogmatycznymi, jak i ochrony społecznej. Skutek śmiertelny jako następstwo umyślnego czynu wyjściowego przeciwko zdrowiu zawsze zwiększa karygodność czynu wyjściowego i jest absurdem jej ograniczanie wyłącznie do ciężkiego uszczerbku. Człowiek nie jest w stanie określić *ex ante* — bez względu na rodzaj i zakres posiadanej wiedzy — jaki skutek na zdrowiu, a zwłaszcza skutek określony normą prawną jako ciężki uszczerbek, osiągnie zabronionym zachowa-

niem. Formułowanie takiego żądania wobec sprawcy czynu zabronionego, gdy organ procesowy nie posiada takiej wiedzy i w podejmowanych ocenach korzysta z pomocy biegłych, ma tu największą wymowę. Z tych właśnie powodów odpowiedzialność karna za następstwo skutku śmiertelnego powinna obejmować również czyn wyjściowy określony treścią art. 157 § 1 k.k. i bez różnicowania tej odpowiedzialności w zależności od charakteru czynu wyjściowego, jako że ten może być objęty wyłącznie zamiarem ogólnym.

W związku z licznymi krytycznymi uwagami dotyczącymi postępowania przygotowawczego oraz sądowego należy podkreślić, iż nie jest możliwe normatywne zadekretowanie rozsądku w stosowaniu prawa, bądź wymuszenie powinności prawidłowego rozumowania, stosowania wskazań wiedzy i doświadczenia życiowego. Są to przymioty wynikające z osobowości jednostki, jej odpowiedzialności osobistej za pełnione czynności oraz możliwe do oceny i rozliczenia w ramach odpowiedzialności zawodowej. Skoro prawo karne wypracowało wiele reguł i standardów ocen zawinienia i szkody w różnych dziedzinach życia społecznego, to można i należy je odnosić również do procesu kontroli i oceny stosowania normy prawnokarnej.